2013

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΦΥΛΟ, ΗΛΙΚΙΑ, ΜΝΗΜΗ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΒΟΥΖΑ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ
Α.Μ.: 2356
ΕΞΑΜΗΝΟ: 10^{ο}
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΘΕΜΕΛΗ ΟΛΓΑ

10/6/2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ…….5

1.Τεχνικές συνέντευξης ανήλικων θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης – μνήμη ….12

1.1. Τα είδη της μνήμης……12

1.2.Μνημονική ικανότητα κατά τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού…….14

1.3. Ερευνητικά δεδομένα για τη μνημονική ικανότητα των παιδιών…….18

2.Τεχνικές συνέντευξης ανήλικών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης-ειδικές ανάγκες…….22

2.1. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες……22

2.2. Δυσκολίες κατά τη συνέντευξη με ένα παιδί με ειδικές ανάγκες…….23

2.2.1. Δυσκολίες του εξεταστή……23

2.2.2. Δυσκολίες του παιδιού……...24

2.3. Η διαδικασία της συνέντευξης……..24

2.4. Ερευνητικά Δεδομένα……...27

3. Τεχνικές συνέντευξης ανήλικων θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης: ηλικία - φύλο…….31

3.1. Τα αναπτυξιακά στάδια του παιδιού…….31

3.1.1. Βρεφική ηλικία……..31

3.1.2. Νηπιακή ηλικία……..32

3.1.3. Σχολική ηλικία……...33

3.1.4. Εφηβική ηλικία……...33

3.2. Ερευνητικά δεδομένα……34

3.3. Το φύλο και ερευνητικά δεδομένα……...….42

3.3.1. Το φύλο……..42

3.3.2. Ερευνητικά Δεδομένα για το φύλο, τις τεχνικές συνέντευξης και τη σεξουαλική κακοποίηση…….43

4. Τεχνικές συνέντευξης ανήλικων θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης – πολιτισμικό πλαίσιο…….48

4.1. Ρομά, Δίγλωσσα ή πολύγλωσσα και αλλόθρησκα παιδιά……48

4.1.1. Δίγλωσσα- πολύγλωσσα……48

4.1.2. Παιδιά ρομά……48

4.1.3. Αλλόθρησκα παιδιά……50

4.2. Τεχνικές συνέντευξης παιδιών διαφορετικών πολιτισμικών πλαισίων…….51

4.3. Ερευνητικά Δεδομένα……...54

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ…….59

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……...63

“ Όταν άρχισα να μεγαλώνω με βασάνιζαν τα δένδρα γιατί χαμογελάτε ; πήγε ο νους σας στην άνοιξη που είναι σκληρή για τα μικρά παιδιά ”

Γ. Σεφέρης

Εισαγωγή

Τα βιώματα της παιδικής ηλικίας χρωματίζουν ανεξίτηλα τον ψυχικό βίο του ατόμου, διαμορφώνουν τη θετική ή την αρνητική στάση του απέναντι στο περιβάλλον που τον πλαισιώνει και αποτελούν τη βάση για τη μετέπειτα ομαλή προσαρμογή του στην κοινωνία.

Η *σεξουαλική κακοποίηση* ορίζεται ως η συμμετοχή ή η έκθεση των παιδιών (και των εφήβων) σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο τις οποίες δεν κατανοούν πλήρως, οι οποίες είναι υποκινούμενες από κάποιον ενήλικο (που συνήθως έχει ή φροντίζει να έχει σχέση επιμέλειας ή οικειότητας με το παιδί) με σκοπό την σεξουαλική διέγερση ή/και ικανοποίηση του ενήλικου ατόμου. Έτσι, τα σημεία που αποτελούν την σεξουαλική κακοποίηση είναι αρχικά η ανηλικότητα του παιδιού, δεύτερον η σχέση εμπιστοσύνης και εξάρτησης που έχει το παιδί και ο ενήλικος και τρίτον η έλλειψη συνειδητής συναίνεσης του παιδιού. (La Fontaine, 1990).

Ο όρος σεξουαλική κακοποίηση αναφέρεται στην σωματική επαφή κάθε είδους: χάδι, ερωτική επαφή, ερεθισμός των γεννητικών οργάνων, στοματικός έρωτας, κολπική/ πρωκτική διείσδυση, ακατάλληλο άγγιγμα του παιδιού, έκθεση του παιδιού σε πορνογραφία ή γυμνό σώμα ή φωτογράφιση του παιδιού, σεξουαλικά υπονοούμενα και επιδειξιμανία. Τα δύο τελευταία συμπεριλαμβάνονται στον όρο της σεξουαλικής κακοποίησης- παρενόχλησης καθώς αυτή η σεξουαλική συμπεριφορά του ενήλικα, εμπλέκει ανήλικο άτομο στο οποίο αυτή η συμπεριφορά θα είναι αναμφισβήτητα δυσάρεστη και μπορεί να έχει καταστρεπτικές συνέπειες για την συναισθηματική και την ψυχική υγεία του παιδιού. Η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες και γνωστοί στο θύμα. Οι δράστες μπορεί να είναι από το άμεσο(πατέρας, αδελφός, συγγενείς) ή έμμεσο οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον. Μπορεί να είναι γείτονες, εκπαιδευτικοί, ιερείς, προπονητές-μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, ακόμη κι ο φαινομενικά αξιοσέβαστος πολίτης.

Σύμφωνα με την Suzanne Wayne (2011) έχει βρεθεί ότι μόνο μια στις είκοσι περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης καταγγέλλεται στις αρχές ή βρίσκεται από τις αρχές. Και επίσης ένα στα τέσσερα κορίτσια και ένα στα εφτά αγόρια είναι θύματα σεξουαλικής κακοποίησης.

Το αμερικανικό κέντρο Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress και το Washington State Criminal Justice Training Commission το 2006 εξέδωσαν έναν οδηγό σχετικά με το πώς θα πρέπει οι ψυχολόγοι να παίρνουν συνέντευξη από το παιδί που έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση.

Κατά την προετοιμασία, λοιπόν, για τη συνέντευξη ο ψυχολόγος θα πρέπει να έχει στο μυαλό του την ηλικία του παιδιού και το αναπτυξιακό του στάδιο προκειμένου να προσαρμόσει τη συνέντευξη και το λεξιλόγιό του αναλόγως. Θα πρέπει να ελέγξει πριν τη συνέντευξη αν το παιδί έχει ειδικές ανάγκες, αναπτυξιακές ή σωματικές και να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που να διευκολύνει το παιδί. Επίσης, θα πρέπει να ελέγξει αν το παιδί προέρχεται από κάποιο διαφορετικό πολιτισμικό ή εθνικό πλαίσιο και να ενημερωθεί γι' αυτό προκειμένου να προσαρμόσει τη συνέντευξη κατάλληλα. Ακόμη, ο εξεταστής – ψυχολόγος θα πρέπει να έχει μαζί του κάποιον διερμηνέα εάν το παιδί μιλάει διαφορετική γλώσσα από αυτόν. Θα ήταν πολύ χρήσιμο ο εξεταστής να είναι ενημερωμένος σχετικά με ουδέτερα γεγονότα της ζωής του παιδιού όπως γενέθλια, δραστηριότητες και γιορτές έτσι ώστε να αναφέρει κάτι από αυτά προκειμένου να δημιουργήσει ένα ευχάριστο και οικείο κλίμα. Είναι απαραίτητο η στάση του εξεταστή να είναι εξ' αρχής ουδέτερη και να έχει στο μυαλό του ότι οι πιθανότητες να έχει υπάρξει κακοποίηση είναι ίσες με το να μην έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Τέλος, θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος για οποιαδήποτε ενδεχόμενη αντίδραση του παιδιού και γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιήσει ουδέτερη γλώσσα. (Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress και το Washington State Criminal Justice Training Commission, 2006)

Σύμφωνα και πάλι λοιπόν, με το Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress και το Washington State Criminal Justice Training Commission(2006) κατά την έναρξη της συνέντευξης ο ψυχολόγος- εξεταστής ξεκινάει τη διαδικασία με λίγα λόγια για τον εαυτό του, τη δουλειά και το ρόλο του και συστήνει στο παιδί και τον οποιονδήποτε άλλο βρίσκεται μέσα στον ίδιο χώρο. Αμέσως μετά, ο εξεταστής αρχίζει να κάνει ερωτήσεις γενικού περιεχομένου στο παιδί προκειμένου να το κάνει να νιώσει άνετα και οικεία. Στη συνέχεια το ενημερώνει για το σκοπό που βρίσκεται εκεί και για τη μέθοδο που θα χρησιμοποιήσει.

Το Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress και το Washington State Criminal Justice Training Commission(2006) αναφέρουν κάποιους βασικούς κανόνες που πρέπει να εφαρμόζει ο ψυχολόγος. Αρχικά, είναι βασικό να καταλάβει το παιδί ότι πρέπει να μιλήσει μόνο για πράγματα που συνέβησαν, με λίγα λόγια να μην πει ψέματα. Μας αναφέρει επίσης τον τρόπο που θα κάνουμε το παιδί να καταλάβει τη διαφορά αλήθειας και ψέματος ανάλογα με την ηλικία του.

- Αν το παιδί είναι 3 – 7 ετών ο εξεταστής μπορεί μέσω απλών εικόνων να του υποδείξει τη διαφορά.
- Για ηλικίες 8-11 μπορεί να χρησιμοποιήσει ιστορίες και σενάρια για να καταλάβει αν το παιδί μπορεί να διαχωρίσει το ψέμα και την αλήθεια.
- Για παιδιά από 12 ετών και πάνω να διευκρινίσει αν το παιδί κατανοεί τι σημαίνει αξιοπιστία και ειλικρίνεια προκειμένου να διεκπεραιωθεί η διαδικασία.
- Για τα παιδιά οποιασδήποτε ηλικίας, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι δεν πρέπει να πουν ψέματα και να δημιουργηθεί ένα είδος συμφωνίας, να πει δηλαδή το παιδί την αλήθεια προκειμένου να λάβει την κατάλληλη αντιμετώπιση.

Στη συνέχεια προσθέτουν κι άλλες προτάσεις – κανόνες για τη διεξαγωγή μιας σωστής συνέντευξης. Αρχικά, ο εξεταστής πρέπει να ενημερώσει το παιδί ότι δε γνωρίζει τι συνέβη και θα ήθελε εκείνο να του πει τα γεγονότα όπως τα θυμάται με δικά του λόγια χωρίς φόβο διότι βρίσκεται σε ένα ασφαλές περιβάλλον που όλοι θέλουν μόνο το καλό του. Το παιδί θα πρέπει να νιώσει ότι δεν έχει λόγο να ντρέπεται και να μη στενοχωριέται αν δεν μπορεί να θυμηθεί καλά ή δεν έχει τα λόγια να εκφράσει το τι έγινε. Καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης ο εξεταστής μπορεί να κάνει διευκρινιστικές ερωτήσεις ακόμη κι αν αυτές οδηγούν σε επανάληψη των λεγομένων του παιδιού και να του εξηγήσει ότι αυτό δεν το κάνει γιατί εκείνο απάντησε κάτι λάθος αλλά γιατί πρέπει να καταλάβει και να ξεκαθαρίσει τι ακριβώς έγινε. Τέλος, το παιδί έχει το δικαίωμα να μην απαντήσει κατευθείαν σε ερωτήσεις που το κάνουν να νιώθει άβολα αλλά να απαντήσει όποτε νιώσει έτοιμο.

Ο εξεταστής είναι πολύ σημαντικό να ενθαρρύνει το παιδί να του αφηγηθεί την ιστορία του χρησιμοποιώντας ερωτήσεις ανοικτού τύπου με την προϋπόθεση οι

απαντήσεις να είναι μεγαλύτερες σε έκταση από τις ερωτήσεις. Προκειμένου να δημιουργηθεί το αίσθημα της οικειότητας όπως προαναφέρθηκε, είναι σημαντικό να υπάρξει συζήτηση και για άλλες πτυχές της ζωής του παιδιού όπως το σχολείο, οι δραστηριότητές του στον ελεύθερό του χρόνο και η οικογένεια. Στις περιπτώσεις που ο φερόμενος δράστης είναι κάποιο μέλος της οικογένειας, η συζήτηση για αυτή πρέπει να αποφεύγεται. (Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress, Washington State Criminal Justice Training Commission 2006)

Πολλές φορές τα νεαρά παιδιά λόγω της μειωμένης γλωσσικής τους ικανότητας μπερδεύονται με τους χρονικούς προσδιορισμούς. Καλό είναι λοιπόν ο εξεταστής να αποφεύγει να χρησιμοποιεί το «χθες» αλλά το «σήμερα» και να είναι πολύ ακριβής όταν χρησιμοποιεί προσδιορισμούς του χρόνου. Ιδιαίτερα, όταν χρησιμοποιεί επιρρήματα όπως πάνω – κάτω, μέσα – έξω, πριν – μετά, μπορεί να τα συνοδεύει και με την αντίστοιχη κίνηση προκειμένου να είναι σίγουρος ότι το παιδί τον κατανοεί. Θα πρέπει να μετριάζει την ταχύτητα της ομιλίας του και την πολυπλοκότητα του λεξιλογίου του ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού. Τέλος, θα πρέπει να είναι πολύ συγκεκριμένα αυτά που ρωτάει λόγω του ότι τα μικρά παιδιά έχουν την τάση να αφαιρούνται και να ξεφεύγουν από το θέμα. (Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress, Washington State Criminal Justice Training Commission 2006)

Στο τέλος, της συνέντευξης ο εξεταστής πρέπει να ευχαριστήσει το παιδί για την προσπάθειά του και να το ρωτήσει αν θέλει κάτι να τον ρωτήσει. Καλό θα ήταν να το συμβουλεύσει τι να κάνει σε περίπτωση που κάτι συμβεί ξανά και να του προσφέρει την κάρτα του προκειμένου να απευθυνθεί σε αυτόν αν υπάρξει ανάγκη. Κλείνοντας, τη συζήτηση μπορούν να μιλήσουν για κάτι ουδέτερο προκειμένου να ελαφρύνουν το κλίμα. (Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress, Washington State Criminal Justice Training Commission 2006)

Οι Lindsay Cronch, Jodi Viljoen και David Hansen (2006) παρουσιάζουν στο άρθρο τους για το Πανεπιστήμιο της Nebraska των Ηνωμένων Πολιτειών, τις τεχνικές συνέντευξης που χρησιμοποιούνται σε όλο τον κόσμο στις περιπτώσεις παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης.

Αρχικά έχουμε την τεχνική των ερωτήσεων ανοικτού και κλειστού τύπου. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι οι ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου παρέχουν στον

εξεταστή πιο ακριβείς απαντήσεις, ιδιαίτερα όταν το παιδί είναι σχολικής ή εφηβικής ηλικίας. Αντίθετα, όταν το παιδί είναι πολύ μικρό η μέθοδος αυτή δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική καθώς οι απαντήσεις είναι πολύ σύντομες με πολύ λίγες λεπτομέρειες. (Cronch et al., 2006)

Επίσης, η μέθοδος της γνωστικής συνέντευξης αρχίζει και χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο στις περιπτώσεις παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης. Αρχικά, η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε σε ενήλικα θύματα και μάρτυρες. Οι τεχνικές περιλαμβάνουν ψυχική ανακατασκευή του γεγονότος με πλήρη αναφορά και της παραμικρής λεπτομέρειας ακόμη κι αν αυτή είναι επουσιώδης. Το θύμα καλείται να θυμηθεί τις ιδιαίτερες συνθήκες του συμβάντος και να εξηγήσει το γεγονός από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Έχει αποδειχθεί ότι η τεχνική αυτή είναι πολύ αποτελεσματική στη βελτίωση της μνήμης του παιδιού. (Cronch et al., 2006)

Η επόμενη τεχνική αναφέρεται στις συζητήσεις αλήθειας και ψεύδους προκειμένου να διασαφηνιστεί αν το παιδί μπορεί να καταλάβει τη διαφορά και εφαρμόζεται πριν να ξεκινήσει η συζήτηση σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση. Αυτή η συζήτηση μπορεί να καταδείξει τις ικανότητες του παιδιού και να αυξήσει την αξιοπιστία του στο δικαστήριο. Όπως αναφέρει η Cronch και οι συνεργάτες της (2006), ο Wyatt (1999) είχε κάνει μια πολύ σημαντική πρόταση, να ρωτούν δηλαδή οι εξεταστές τα παιδιά αν έχουν πει ποτέ ψέματα και αν ναι ποιες ήταν οι συνέπειες αυτής τους της πράξης. Συμπληρώνει ακόμη ότι αυτές οι συζητήσεις βοηθούν στο να εξετάζεται καλύτερα η ικανότητα του παιδιού να κατανοεί αυτές τις έννοιες μέσω παραδειγμάτων όπως: « Πες μου ένα ψέμα για αυτή την καρέκλα στην οποία κάθεσαι».

Ανάμεσα στις άλλες τεχνικές υπάρχει και η τεχνική της αφής και της γνωριμίας με το σώμα. Βασίστηκε στην ιδέα του ότι το άγγιγμα μπορεί να είναι καλοπροαίρετο, ουδέτερο και κακοπροαίρετο. Λόγω του ότι τα πολύ νεαρά παιδιά που είναι τριών ετών και κάτω συχνά δεν έχουν την ικανότητα να αναγνωρίσουν τα μέρη του σώματός τους και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους η τεχνική αυτή αποφεύγεται να χρησιμοποιείται σε ηλικίες κάτω των τεσσάρων. Τα παιδιά μεταξύ 4 και 8 ετών στα οποία εφαρμόζεται η τεχνική αυτή καλούνται αρχικά να κάνουν μια άσκηση που περιλαμβάνει την αναγνώριση διαφόρων συναισθημάτων και των εκφράσεων που τα συνοδεύουν. Αυτή η άσκηση βοηθάει στο να αξιολογηθεί η ικανότητα των παιδιών για αυτό-παρουσίαση, να δημιουργηθεί συμπάθεια για τον εαυτό τους και να ενταθεί η προσοχή τους. Η άσκηση αυτή δεν είναι απαραίτητη αν

το παιδί είναι μεγαλύτερο από 8 ετών. Στη συνέχεια, ακολουθεί μια συζήτηση σχετικά με τα αγγίγματα- χάδια τα οποία έχει δεχθεί το παιδί δηλαδή, αγκαλιές, φιλιά και σεξουαλικά αγγίγματα, τα συναισθήματα που ένιωθαν όταν κάποιος τα άγγιζε, τα μέρη του σώματος στα οποίες γινόταν και το πρόσωπο που το έκανε. (Cronch et al., 2006)

Μία ακόμη τεχνική που χρησιμοποιείται, η οποία είναι και η πιο διφορούμενη, είναι οι ανατομικές κούκλες. Είναι κούκλες οι οποίες είναι μικρογραφίες ανθρώπων κατασκευασμένες να ταιριάζουν σε όλα τα πολιτισμικά πλαίσια ανάλογα με τη θρησκεία και το χρώμα και διαθέτουν γεννητικά όργανα και οπές. Ενώ κάποιοι υποστηρίζουν ότι βοηθούν τα παιδιά να θυμηθούν και να περιγράψουν την κακοποίηση, άλλοι θεωρούν πως μειώνει την ποιότητα και την αξιοπιστία των αντιδράσεων του παιδιού καθώς το παιχνίδι με αυτές μπορεί να θεωρηθεί ή να γίνει ακόμη ερωτικό ακόμη κι αν το παιδί δεν έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά. (Cronch et al., 2006)

Σύμφωνα με την Cronch και τους συνεργάτες της (2006) ανάμεσα στις νεότερες τεχνικές συνέντευξης συγκαταλέγεται και η τεχνική των σταθμισμένων συνεντεύξεων. Η τεχνική αυτή αποτελεί μια νέα προσέγγιση του τρόπου συνέντευξης των παιδιών που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση κατά την οποία ο εξεταστής χρησιμοποιεί έναν εναλλακτικό τρόπο συνέντευξης. Υπάρχουν δύο τέτοια είδη συνεντεύξεων : η Σταθμισμένη Συνέντευξη Συμπτωμάτων που σχετίζονται με την παιδική σεξουαλική κακοποίηση (Structured Interview of Symptoms Associated with Sexual Abuse – SASA) και η συνέντευξη του Εθνικού Ινστιτούτου Παιδικής Υγείας και Ανθρώπινης Εξέλιξης (National Institute of Child Health and Human Development - NICHD).

Το SASA αναπτύχθηκε από τον Robert Wells και τους συνεργάτες του για να χρησιμοποιηθεί ως σταθμισμένη συνέντευξη των γονέων του φερόμενου θύματος. Είναι βασισμένη σε αποτελέσματα ερευνών σχετικά με συναισθηματικά, συμπεριφοριστικά και σωματικά συμπτώματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση. Περιλαμβάνει 26 τύπους ερωτήσεων σχετικά με συμπτώματα όπως εφιάλτες, δυσκολία συγκέντρωσης, συχνότητα πόνων στομάχου, αυξημένη γνώση σχετικά με τη σεξουαλική πράξη, επιθετικότητα και έλλειψη ελέγχου της κύστης.

Από την άλλη το πρωτόκολλο συνέντευξης NICHD, όπως αναφέρει η συγγραφέας περιλαμβάνει τη συζήτηση αλήθειας και ψεύδους και τη θεμελίωση των κανόνων μιας συνέντευξης. Η συνέντευξη εστιάζει στην αυτοεκτίμηση του παιδιού

και ξεκινά ζητώντας του να περιγράψει ένα ουδέτερο γεγονός. Γίνεται χρήση ερωτήσεων ανοικτού και κλειστού τύπου και ελέγχεται η αντιληπτική ικανότητα του παιδιού.

1. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ - ΜΝΗΜΗ

1.1. Τα είδη της μνήμης

Η **μνήμη** είναι η διαδικασία με την οποία αποκτάμε, αποθηκεύουμε και αργότερα ανακτάμε πληροφορίες. Η λειτουργία της ανθρώπινης μνήμης έχει αποτελέσει ένα σημαντικό πεδίο ερευνών επί σειρά δεκαετιών με κύριο θέμα μελέτης τον τρόπο δημιουργίας των αναμνήσεων και, κυρίως, τον τρόπο βελτίωσης ή αύξησης της μνημονικής τους ικανότητας. Οι άνθρωποι επιδιώκουν πάντα να βελτιώνουν τη μνήμη τους, να ακούν, να παρατηρούν, να σκέφτονται πιο αποδοτικά προκειμένου να θυμούνται καλύτερα και να διατηρούν τις αναμνήσεις τους εύκολα ανακλήσιμες.

Ο άνθρωπος θυμάται τις εμπειρίες, τις εντυπώσεις, τις γνώσεις που αποκομίζει, και έτσι μπορεί και μαθαίνει κατά την πορεία της ζωής του. Σε αντίθετη περίπτωση όλα θα έμοιαζαν πάντα με εμπειρίες της στιγμής οι οποίες και δεν θα σχετίζονταν μεταξύ τους. Η διατήρηση μιας συνομιλίας, ακόμη και η περισυλλογή για τον ίδιο μας τον εαυτό και τις αντιδράσεις του απαιτεί μια αίσθηση συνέχειας την οποία η μνήμη και οι λειτουργίες της αποφέρουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο.

Στη λειτουργία της μνήμης υπεισέρχονται ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η πρώτη διαφοροποίηση αφορά τα τρία βασικά στάδια της μνημονικής λειτουργίας: την κωδικοποίηση (encoding), την αποθήκευση (storage) και την ανάκτηση (retrieval).Το στάδιο της **κωδικοποίησης** αφορά τη μετατροπή των πληροφοριών από το περιβάλλον σε μορφή επεξεργάσιμη από τη μνήμη, για παράδειγμα, ένα νέο όνομα. Τα δεδομένα του νέου αυτού ερεθίσματος προσλαμβάνουν μια συγκεκριμένη μορφή αναπαράστασης και καταχωρούνται στη μνήμη. Το στάδιο της **αποθήκευσης** αφορά τη συγκράτηση των πληροφοριών στη μνήμη μέχρι τη στιγμή της ανάκλησής τους. Τέλος, το στάδιο της **ανάσυρσης** αφορά τον εντοπισμό και την ανάκληση της πληροφορίας, όποτε αυτή χρειαστεί, σε μια επερχόμενη χρονική στιγμή. Η μνήμη μπορεί να «αποτύχει» σε οποιοδήποτε από αυτά τα στάδια, το αποτέλεσμα όμως παραμένει πάντα το ίδιο: η μη ικανότητα

ενθύμησης μιας συγκεκριμένης πληροφορίας.(Hilgard, Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, Hoeksema, 2000, p., 506-507)

Η δεύτερη διαφοροποίηση αφορά το είδος των πληροφοριών που απομνημονεύονται. Έως πριν από 10 χρόνια οι ψυχολόγοι πίστευαν ότι το ίδιο σύστημα μνήμης χρησιμοποιείτο για κάθε είδους μνήμη. Πρόσφατες ενδείξεις δείχνουν ότι η υπόθεση αυτή ήταν λανθασμένη. Το μνημονικό σύστημα που χρησιμοποιείται είναι διαφορετικό για κάθε είδος πληροφοριών: γεγονότα, συγκεκριμένες δεξιότητες, αριθμητικά δεδομένα, προσωπικές εμπειρίες κλπ. (Hilgard, Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, Hoeksema, 2000, p., 512).

Τέλος, η τρίτη διαφοροποίηση αφορά το διαχωρισμό της μνήμης σε βραχύχρονη (short-term memory) και μακρόχρονη (long-term memory). Η μνημονική λειτουργία διαφοροποιείται όσον αφορά το χρόνο συγκράτησης και απομνημόνευσης των πληροφοριών: η βραχύχρονη μνήμη αφορά απομνημόνευση ελάχιστων μόνο δευτερολέπτων (15-30), ενώ η μακρόχρονη μνήμη μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, ώρες, μέρες ή και έτη. (Hilgard, Atkinson, Smith, Bem, Hoeksema, 2000, p., 509).

Οι Richard Shiffrin και Richard Atkinson (1969) ανέπτυξαν ένα μοντέλο για τη μνήμη το οποίο άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή και σύμφωνα με αυτό η μνήμη αφορά την επεξεργασία πληροφοριών σε τρία διαδοχικά στάδια. (Sdorow, 1993). Το μοντέλο τους θεωρεί ότι η μνήμη αφορά την επεξεργασία πληροφοριών σε τρία διαδοχικά στάδια. Η **αισθητήρια μνήμη**(sensory memory) αποθηκεύει ακριβή αντίγραφα ερεθισμάτων που έρχονται σε επαφή με καθεμία από τις αισθήσεις(όραση, ακοή, αφή, όσφρηση, γεύση) σε αισθητηριακούς καταγραφείς (sensory registers). Οι αισθητήριες αναμνήσεις διαρκούν για μια σύντομη περίοδο – από λιγότερο από ένα δευτερόλεπτο στην περίπτωση της οπτικής αισθητήριας μνήμης, έως 4 ή παραπάνω δευτερόλεπτα στην περίπτωση της ακουστικής αισθητήριας μνήμης. (Sdorow, 1993).

Οι πληροφορίες της αισθητήριας μνήμης στη συνέχεια μεταφέρονται στη **βραχυπρόθεσμη μνήμη** (short-term memory) η οποία τις αποθηκεύει για περίπου 20 δευτερόλεπτα μόνο. (Sdorow, 1993). Η χωρητικότητα της εργαζόμενης μνήμης είναι πολύ περιορισμένη. Πρόκειται για το μέρος της μνήμης που αποθηκεύονται οι πληροφορίες που σκέφτεται κάποιος μια δεδομένη στιγμή. Όταν σταματήσουμε να σκεφτόμαστε κάτι, εξαφανίζεται από τη βραχύχρονη μνήμη. Όπως αναφέρει ο R. Slavin (2007) στο βιβλίο του η βραχύχρονη μνήμη λέγεται αλλιώς και εργαζόμενη

μνήμη. Ο όρος αυτός υπογραμμίζει ότι η σημαντικότερη πλευρά της βραχύχρονης μνήμης είναι το γεγονός ότι είναι ενεργητική και όχι η διάρκειά της. Στην εργαζόμενη μνήμη είναι που ο νους επενεργεί στις πληροφορίες, τις οργανώνει για αποθήκευση ή απόρριψη και τις συνδέει με άλλες.(Slavin, 2007)

Η **μακρόχρονη μνήμη** είναι το μέρος του μνημονικού μας συστήματος όπου φυλάσσουμε πληροφορίες για μεγάλες χρονικές περιόδους. Η μακρόχρονη μνήμη θεωρείται ένας αποθηκευτικός χώρος αναμνήσεων, πολύ μεγάλης χωρητικότητας και διάρκειας(Slavin, 2007). Πολλοί θεωρητικοί, μάλιστα, θεωρούν ότι πιθανόν δεν ξεχνάμε ποτέ τις πληροφορίες που βρίσκονται στη μακρόχρονη μνήμη, απλώς χάνουμε την ικανότητα να εντοπίζουμε τις πληροφορίες αυτές στη μνήμη μας(Slavin, 2007). «Για το λόγο αυτό κάποιοι θεωρητικοί χρησιμοποιούν τον όρο **μόνιμη μνήμη** (Byrnes, 1996)**»,** όπως προσθέτει ο Slavin στο βιβλίο του. Οι πληροφορίες που μεταφέρονται από τη βραχυπρόθεσμη στη **μακροπρόθεσμη μνήμη** (long-term memory) είναι ανθεκτικές στο χρόνο και μπορούν να αποθηκευτούν μια ζωή. (Sdorow, 1993). Όπως αναφέρει ο Sdorow (1993) το άτομο έχει παρατηρηθεί ότι δυσκολεύεται να ανακαλέσει στη τη μνήμη του πληροφορίες που ανήκουν στην πρώιμη παιδική του ηλικία(p., 345) και συνεχίζει λέγοντας ότι η μακρόχρονη μνήμη μπορεί να χωρέσει έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών με μεγάλη ακρίβεια (p., 353).

Στη μακρόχρονη μνήμη οι ερευνητές έχουν μελετήσει γενικά τη λήθη που επέρχεται σε διαστήματα λεπτών, ωρών ή εβδομάδων, αλλά λίγες μελέτες έχουν επικεντρωθεί στη λήθη που επέρχεται σε διάστημα ετών ή δεκαετιών. Τα πειράματα που χρησιμοποιούν τα χρόνια ως το διάστημα μελέτης της λήθης συχνά αφορούν την ανάσυρση προσωπικών εμπειριών (που αποκαλούνται αυτοβιογραφική μνήμη). (Hilgard, Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, Hoeksema, 2000, p., 526).

1.2. Μνημονική ικανότητα κατά τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού

Μνημονική ικανότητα κατά τη βρεφική ηλικία (0-2 ετών). Είναι βέβαιο ότι τα βρέφη διαθέτουν την ικανότητα της μνήμης και μπορούν να διακρίνουν τα νέα από τα παλαιά ερεθίσματα, γεγονός που σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει ένα είδος μνήμης για τα παλαιότερα ερεθίσματα. Στην ερώτηση για το αν η βρεφική μνήμη είναι ποιοτικά διαφορετική από τη μνήμη των παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας και των

ενηλίκων η απάντηση θα ήταν, σύμφωνα με τους ερευνητές ότι οι πληροφορίες υφίστανται σε γενικές γραμμές παρόμοια επεξεργασία καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής παρόλο που το είδος των πληροφοριών αλλάζει και ίσως χρησιμοποιούνται διαφορετικές περιοχές του εγκεφάλου. Σύμφωνα με την Carolyn Rovee – Collier οι άνθρωποι ανεξάρτητα από την ηλικία τους, χάνουν σταδιακά ορισμένες αναμνήσεις τους, αν και, όπως ακριβώς και τα βρέφη, οι αναμνήσεις αυτές είναι πιθανό να επανέλθουν αν τους δοθεί η σχετική υποβοήθηση(Feldman, 2008).

Σύμφωνα με τον Robert Feldman (2008) αν και οι διαδικασίες που διέπουν τη μνημονική διατήρηση και ανάκληση φαίνεται να είναι παρόμοιες καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής η ποσότητα των πληροφοριών που αποθηκεύονται και ανασύρονται διαφέρει σημαντικά καθώς το βρέφος μεγαλώνει. Τα μεγαλύτερα βρέφη μπορούν να ανασύρουν πληροφορίες γρηγορότερα και να τις διατηρήσουν για περισσότερο χρόνο(p., 210).

Οι ερευνητές διαφωνούν για την ηλικία, από την οποία μπορούν να ανασυρθούν οι πρώτες αναμνήσεις. Αν και παλαιότερες έρευνες υποστήριξαν την έννοια της βρεφικής αμνησίας, της απουσίας δηλαδή μνήμης για γεγονότα που συνέβησαν πριν από την ηλικία των 3 ετών, πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι το βρέφος πράγματι να διατηρεί τις αναμνήσεις του(Feldman, 2008).

Παρόλο που οι βρεφικές αναμνήσεις μπορούν να είναι λεπτομερείς και ανθεκτικές αν προσφέρεται στο βρέφος υποβοήθηση και υπενθύμιση, δεν είναι ακόμη σαφές πόσο ακριβείς παραμένουν κατά τη διάρκεια της ζωής. Μάλιστα, όταν το άτομο εκτεθεί σε συναφείς με την ανάμνηση ή αντιφατικές πληροφορίες μετά την αρχική της διαμόρφωση, η ανάσυρση αυτής της πρώιμης ανάμνησης πιθανότατα δεν είναι ακριβής. Οι νέες πληροφορίες όχι μόνο εμποδίζουν την ανάσυρση του αρχικού υλικού αλλά μπορούν, επίσης, να ενσωματωθούν ακούσια στην αρχική ανάμνηση μειώνοντας έτσι την ακρίβεια της ανάκλησής της.(Feldman, 2008)

Η μνημονική ικανότητα κατά προσχολική ηλικία (3-5 ή 6 ετών). Η αυτοβιογραφική μνήμη, δηλαδή η μνήμη συγκεκριμένων γεγονότων από τη ζωή του ατόμου δεν είναι πολύ ακριβής πριν από το 3^{ο} έτος της ηλικίας. Από το σημείο αυτό και μετά κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, η ακρίβεια των αναμνήσεων αυξάνεται αργά και σταδιακά(Feldman, 2008). Οι αναμνήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι ορισμένες φορές, αλλά όχι πάντοτε ακριβείς. Η ακρίβεια

των αναμνήσεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας εξαρτάται εν μέρει από το πόσο σύντομα – μετά το γεγονός – αξιολογείται η μνήμη τους. Αν τα γεγονός δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό ή παραστατικό το πιθανότερο είναι πως δεν θα διατηρηθεί. Ακόμη, οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις δεν διατηρούνται όλες ως την ενήλικη ζωή(Feldman, 2008).

Οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις της προσχολικής ηλικίας όχι μόνο φθίνουν με το χρόνο σύμφωνα με τον Feldman(2008), αλλά ακόμη και αυτές που απομένουν στη μνήμη δεν είναι απολύτως ακριβείς. Οι αναμνήσεις οικείων γεγονότων στα παιδιά είναι συχνά οργανωμένες σε σενάρια, που είναι μνημονικές αναπαραστάσεις γεγονότων με τη σειρά που εκτυλίχθηκαν στο χρόνο. Τέλος, επειδή το παιδί δυσκολεύεται να περιγράψει συγκεκριμένα είδη πληροφοριών όπως πολύπλοκες αιτιώδεις σχέσεις, είναι πιθανόν να υπεραπλουστεύσει τις αναμνήσεις του

Η μνημονική ικανότητα κατά την μέση παιδική ηλικία(6-11 ετών για τα κορίτσια και 6-13 για τα αγόρια). Κατά τη μέση παιδική ηλικία, η χωρητικότητα της βραχυπρόθεσμης μνήμης ή αλλιώς της μνήμης εργασίας αυξάνεται σημαντικά. Στη αρχή της προσχολικής ηλικίας τα παιδιά μπορούν να θυμούνται και να επαναλαμβάνουν αντίστροφα μια σειρά που περιλαμβάνει μόνο 2 ψηφία(Feldman, 2008). Στην ηλικία αυτή, εμφανίζεται επίσης, και βελτιώνεται η **μεταμνήμη** , η επίγνωση δηλαδή του ατόμου για τις διεργασίες που διέπουν τη μνήμη του. Από τη στιγμή που αρχίζει την πρώτη τάξη και η θεωρία του νου γίνεται πιο περίπλοκη το παιδί έχει μια γενική ιδέα για το τι είναι η μνήμη και αντιλαμβάνεται ότι ορισμένα άτομα έχουν καλύτερη μνήμη από άλλα(Feldman, 2008). Ο λόγος όσο μεγαλώνουν τα παιδιά αυξάνεται και η μνημονική τους ικανότητα μπορεί να οφείλεται στο ότι η δυνατότητα αποθήκευσης στη βραχύχρονη μνήμη αυξάνεται όσο ωριμάζει ο εγκέφαλός τους. Τα μεγαλύτερα παιδιά είναι ικανά να ανακαλούν περισσότερα γιατί οι νοητικές τους λειτουργίες συντελούνται πιο γρήγορα(p., 372-373).

Η μνημονική ικανότητα κατά την εφηβεία(11-18 για τα κορίτσια και 13-18 για τα αγόρια). Η μνημονική ικανότητα κατά την εφηβεία δεν έγκειται πολλών διαφοροποιήσεων από την μέση παιδική ηλικία. Κατά την εφηβεία τα άτομα μπορούν να ανακαλέσουν και να επαναλάβουν αντίστροφα ακολουθίες που περιλαμβάνουν ως έξι ψηφία. Επίσης σύμφωνα με το Feldman (2008) χρησιμοποιούν πιο προηγμένες στρατηγικές ανάσυρσης πληροφοριών, οι οποίες μπορούν να βελτιωθούν με την

κατάλληλη άσκηση. Προσθέτει λέγοντας ότι η αντίληψη του ατόμου εφηβικής ηλικίας για τη μνήμη βελτιώνεται ακόμη πιο πολύ καθώς ωριμάζει και υιοθετεί στρατηγικές ελέγχου- δηλαδή συνειδητές, σκόπιμες τακτικές που χρησιμοποιούνται για τη βελτίωση των γνωστικών διεργασιών(p., 372).

Όταν γίνονται γνωστές υποθέσεις παιδιών που έχουν υποστεί κακοποίηση τα περισσότερα παιδιά απαντούν στις ερωτήσεις είτε με τη σιωπή τους είτε παραλείποντας πολλές πληροφορίες σχετικά με το τι τους συνέβη (Coulborn Faller K., 2007; Bidrose & Goodman, 2000). Δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτό γίνεται λόγω ελαττωματικών εμπειριών ή λόγω έλλειψης επιθυμίας να μιλήσουν για το γεγονός.

Ο Goodman και οι συνεργάτες του έδειξαν ότι τα παιδιά μπορούν να θυμηθούν μεγάλο όγκο πληροφοριών με μεγάλη ακρίβεια όσον αφορά προσωπικές τους εμπειρίες ακόμη κι αν ήταν πολύ μικρά στην ηλικία. Η Robyn Fivush και οι συνεργάτες της, το 2002 ανέφεραν πως παιδιά 3 ετών μπορούν να διατηρήσουν ακριβείς μνήμες για αρκετά χρόνια. Η Ceci και οι συνεργάτες της(1994) ανέφεραν πως «τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να ανακαλέσουν στη μνήμη τους μεγάλο όγκο σαφών πληροφοριών όταν οι ενήλικες με τους οποίους επικοινωνούν δεν τους κάνουν λανθασμένες ή καθοδηγούμενες ερωτήσεις»(Ceci,Huffman, Smith & Loftus, 1994, p., 388) και αργότερα το 2002 συμπληρώνει ότι «κάτω από φυσιολογικές συνθήκες η μνήμη των παιδιών μπορεί να είναι εξαιρετικά ακριβής. Όμως έστω και μια καθοδηγούμενη ερώτηση μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένη απάντηση από το παιδί – μάρτυρα.» Σε ερευνητικές μελέτες τα παιδιά ηλικίας 3- 4 ετών σπάνια παρασύρονται από καθοδηγούμενη ερώτηση, ή όταν ρωτώνται για πράξεις πολύ διαφορετικές απ’ ότι τους συνέβη (Coulborn Faller K., 2007)

Σύμφωνα με την Kathleen Coulborn Faller (2007) υπάρχει συμφωνία στην επιστημονική κοινότητα σχετικά με τις ηλικιακές διαφορές στη μνημονική ικανότητα των παιδιών. Τα μεγαλύτερα παιδιά μπορούν ευκολότερα και αποτελεσματικότερα να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τα γεγονότα ακόμη κι αν οι ερωτήσεις είναι παραπλανητικές. Τα μεγαλύτερα παιδιά δεν ξεχνούν, θυμούνται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια και χρησιμοποιούν ανώτερες τεχνικές ανάσυρσης. Τόσο οι ενήλικες όσο και τα παιδιά είναι λιγότερο ακριβείς σχετικά με λεπτομέρειες για το χώρο όσο για τα σημαντικά γεγονότα.

Τα παιδιά μπορεί να προσπαθήσουν να απαντήσουν σε ερωτήσεις ακόμη κι αν δεν τις καταλαβαίνουν διότι από πολύ μικρά μαθαίνουν ότι στις συζητήσεις μετά την ερώτηση πρέπει να έρθει και μια απάντηση και αυτό αυξάνει τις πιθανότητες λάθους που οφείλεται σε ψευδή γεγονότα και όχι σε αδυναμία ανάκλησης της μνήμης. Αν ένας ενήλικας ρωτά το παιδί αν έγινε ένα συμβάν ή όχι, με τρόπο μη λεκτικής επικοινωνίας, τα μικρότερα παιδιά μπορεί να επηρεαστούν περισσότερο από τα μεγαλύτερα παιδιά και να απαντήσουν ψευδώς. (Saywitz et al., 2002). Ακόμη τα παιδιά είναι πιο ευάλωτα όταν ρωτώνται από ενήλικες παρά όταν ρωτώνται από άλλα παιδιά(Coulborn Faller K., 2007).

Σύμφωνα με τους Saywitz & Lyon (2002) υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι πιο ευάλωτα από τις άλλες ηλικίες (Coulborn Faller K., 2007).Αρχικά τα παιδιά αυτά βρίσκουν την ελεύθερη ανάκληση πληροφοριών πολύ δυσκολότερη από την οργανωμένη ανάκληση και την αναγνώριση. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι πολύ πιθανότερο να κάνουν λάθη στην ελεύθερη ανάκληση παρά στις καθοδηγούμενες ερωτήσεις. Δεύτερον, τα παιδιά έχουν διαφορετικές απόψεις από τους ενήλικες. Τέλος, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ευκολότερο να μπερδέψουν αυτά που έζησαν με αυτά που τους έχουν πει να πουν.

1.3. Ερευνητικά Δεδομένα για τη μνημονική ικανότητα των παιδιών

Σύμφωνα με τη Sonja Brubacher (2011) μετά από δεκαετίες μελέτης ερευνών τα παιδιά σχολικής ηλικίας πρέπει να βοηθηθούν από τον εξεταστή όταν καλούνται να θυμηθούν μεγάλο όγκο πληροφοριών και γι’ αυτό το λόγο υπάρχει έλλειψη αξιοπιστίας των λεγομένων τους. Το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης είναι συχνά επαναλαμβανόμενο, ιδιαίτερα όταν γίνεται μέσα στην οικογένεια. Τα παιδιά είναι συνήθως οι μόνοι μάρτυρες της κακοποίησης αλλά και όταν δεν είναι οι μόνοι, αυτά πρέπει να παρέχουν στον εξεταστή πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες όπως την ώρα, το μέρος και τα ρούχα που φορούσε ο δράστης.

Η Brubacher και οι συνεργάτες της (2011) πραγματοποίησαν ένα πείραμα στο οποίο συμμετείχαν παιδιά και μελετήθηκε το κατά πόσο τα παιδιά μπορούν να θυμηθούν λεπτομέρειες και τη χρονική ακολουθία των γεγονότων. Επίσης μελετήθηκε αν μπορούν να θυμηθούν την εμφάνιση των εμπλεκόμενων ατόμων. Η έρευνα κατέδειξε ότι ο εξεταστής πρέπει να είναι πολύ ακριβής στις εκφράσεις του προκειμένου να είναι ακριβή και σωστά τα λεγόμενα του παιδιού. Αυτό αφορά το χρόνο (π.χ. την πρώτη φορά που…), τον τόπο (π.χ. την ώρα που έπαιζες μπάλα…), το άτομο που ήταν μάρτυρας των όσων έγιναν (π.χ. τη στιγμή που ήρθε ο μεγάλος αδερφός σου…), το γεγονός που συνδυάζεται με τη στιγμή της κακοποίησης (π.χ. όταν μπήκα στο σπίτι…) και ο συνδυασμός όλων των παραπάνω. Αν τα παιδιά δεν ερωτηθούν σωστά υπάρχει κίνδυνος να απαντήσουν λανθασμένα και με ανακρίβειες άλλοτε λόγω του ότι το νεαρό της ηλικίας τους δεν τα βοηθά να θυμηθούν σωστά και άλλοτε γιατί νομίζουν πως πρέπει να δώσουν μια άλλη απάντηση.

Η Brubacher και οι συνεργάτες της (2011) θέλησαν να ερευνήσουν τη μνήμη και τις αντιδράσεις των παιδιών όταν καλούνται να θυμηθούν γεγονότα του παρελθόντος σε συνθήκες παρόμοιες με αυτές μιας συνέντευξης πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης. Τα παιδιά που συμμετείχαν κλήθηκαν να θυμηθούν και να περιγράψουν ένα επαναλαμβανόμενο και ένα στιγμιαίο γεγονός το οποίο είχε συμβεί στο χώρο του εργαστηρίου όπου γινόταν η έρευνα. Οι ερευνητές ήθελαν να μελετήσουν τη μνήμη επεισοδίων και τη μακρόχρονη γενική μνήμη. Τα παιδιά καλούνταν να διηγηθούν τα δύο γεγονότα χρησιμοποιώντας τεχνικές ανάκλησης όπως: « Πότε με πήγε ο πατέρας μου στο σχολείο; Μήπως ήταν τότε που ξέχασα το τετράδιό μου;». Αυτός ο τρόπος φάνηκε να είναι πολύ αποτελεσματικός προκειμένου να μπορούν να θυμηθούν τα παιδιά γεγονότα του παρελθόντος είτε αυτά συνέβησαν μία είτε περισσότερες φορές χωρίς ο εξεταστής κάνει καθοδηγητικές ερωτήσεις. Ουσιαστικά δηλαδή, τους έμαθαν να συνδυάζουν στο μυαλό τους τα γεγονότα με ένα ουδέτερο ερέθισμα. Με αυτόν τον τρόπο τα πολύ νεαρά παιδιά (5-6 ετών) ανέφεραν περισσότερες πληροφορίες από τους συνομηλίκους τους που δεν χρησιμοποιούσαν καμία τεχνική, ακόμη κι αν το γεγονός είχε συμβεί μία μόνο φορά. Οι εξεταστές ενθάρρυναν τα παιδιά 5-6 ετών να θυμηθούν πληροφορίες που δεν είχαν σχέση με το συμβάν. Τα παιδιά ωστόσο δεν το κατάφεραν αυτό και οτιδήποτε περιέγραφαν η γλώσσα και ο τρόπος τους ήταν πολύ γενικός και αυτό οδήγησε σε αναξιοπιστία των λεγομένων τους.

Επεκτείνοντας περισσότερο την έρευνά της η Brubacher και οι συνεργάτες της (2011) θέλησαν να εξετάσουν αν τα παιδιά αναγνωρίζουν συγκεκριμένες λεπτομέρειες μέσα από μια σειρά από επαναλαμβανόμενα γεγονότα και να χρησιμοποιήσουν τις λεπτομέρειες αυτές για να προσδιορίσουν τι συνέβη. Το πείραμα λάμβανε χώρα στο εργαστήριο. Τα περισσότερα παιδιά 7 – 8 ετών ανέφεραν αυτές τις ιδιαίτερες λεπτομέρειες στις αναφορές τους, στις οποίες έκαναν ελεύθερη ανάκληση. Τα περισσότερα παιδιά 4 – 5 ετών δεν τα κατάφεραν σε αυτό.

Οι έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα δείχνουν ότι σχεδόν το 41% των ενηλίκων που υπέστησαν σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά δεν το καταγγέλλουν ποτέ. Ο Goodman και οι συνεργάτες του (2003) εξέτασαν 175 ενήλικα άτομα τα οποία είχαν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική τους ηλικία. Το 81% των συμμετεχόντων μίλησαν για την κακοποίηση που υπέστησαν ως παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας. Όταν η κακοποίηση είχε γίνει σε μεγαλύτερη ηλικία, όπως στην εφηβεία, τα παιδιά στρέφονταν στη μητέρα τους. Η αποτυχία να καταγγείλουν την κακοποίηση σε πολύ μικρή ηλικία δεν οφείλεται στο γεγονός ότι οι μνήμες δεν είναι ξεκάθαρες. Πολλά από τα άτομα αυτά ανέφεραν ότι όταν έφτασαν στο σημείο να αποκαλύψουν την κακοποίηση δεν ήταν ικανοποιημένοι από τον τρόπο που εξετάστηκαν πριν το δικαστήριο.

Τόσο τα πολύ νεαρά όσο και τα μεγαλύτερα παιδιά παραπλανόνται από τις ψευδείς ερωτήσεις που παραπέμπουν σε γεγονότα που δεν συνέβησαν ποτέ. Σε πείραμα που έκαναν οι Pezdek και Hinz το 2002, συμμετείχαν παιδιά 9-12 ετών με τις μητέρες τους στις οποίες είχε ανατεθεί να πουν ψέματα στα παιδιά τους, όπως το ότι χάθηκαν μέσα σε ένα εμπορικό κέντρο. Βρέθηκε ότι τα παιδιά θα άλλαζαν την απάντησή τους λόγω του ότι κάποιο τόσο κοντινό τους πρόσωπο όπως η μητέρα τους τα παραπλάνησε. Απέναντι σε τέτοιου τύπου ερωτήσεις τα παιδιά ήταν ευάλωτα και μπερδεμένα ανάμεσα στο τι πραγματικά συνέβη και στο ψέμα στο οποίο τα ωθεί η ερώτηση.

Ένα σύνολο από ψυχολογικούς και φυσικούς παράγοντες παίζουν ρόλο στη μνήμη του παιδιού. Όσο περισσότερα γνωρίζει ένα παιδί για ένα γεγονός τόσο πιο διστακτικό είναι να απαντήσει στις ερωτήσεις του εξεταστή. Στρεσσογόνες καταστάσεις όπως η κατάθεση στο δικαστήριο έχουν συνδυαστεί με μνημονικά

ελλείμματα και μεγάλη πιθανότητα αλλαγής της κατάθεσης – απάντησης (υποβολιμότητα), ιδιαίτερα στα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας. (Olafson, 2007)

Μέχρι σήμερα έχει δοθεί μεγάλη έμφαση στην υποβολιμότητα της μνήμης των παιδιών, δηλαδή κατά πόσο μπορούν να επηρεαστούν οι καταθέσεις τους από τους εξεταστές, τους γονείς ή άλλους μέσω της καθοδήγησης και της υποβολής. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά ηλικίας 10 ετών και πάνω δεν είναι περισσότερο ευάλωτα στην υποβολή σε συγκριτικά με τους ενήλικες. Μια σειρά μελετών έχει δείξει ότι οι ενήλικες μπορούν να υποβάλλουν με μεγάλη ευκολία τα μικρά παιδιά, ηλικίας 3-8 ετών, σε ψευδή γεγονότα. Τα παιδιά ενσωματώνουν ως πραγματικές πολλές ψευδείς πληροφορίες και τις αναφέρουν ως μεταγενέστερη ανάκληση του γεγονότος. Ωστόσο, τα παιδιά μικρής ηλικίας λόγω του ότι δεν έχουν επαρκείς γνώσεις για τα θέματα σεξουαλικού χαρακτήρα, δεν μπορούν να διατηρήσουν στη μνήμη τους λεπτομέρειες σεξουαλικής επαφής όταν δεν την έχουν βιώσει και ως εκ τούτου οι αναφορές τους έχουν μεγαλύτερη αξιοπιστία από εκείνες των μεγαλύτερων παιδιών που εσκεμμένα ή κάτω από πίεση ή καθοδήγηση κάποιου ενήλικα, λένε ψέματα. (Γιαννοπούλου, Δουζένης, Λύκουρας, 2010)

Για τη μείωση του κινδύνου της επίδρασης της υποβολής σύμφωνα με τους Bruck και Ceci θα πρέπει να αποφεύγονται οι πολλαπλές συνεντεύξεις και η κατάθεση του παιδιού να είναι μια και μοναδική. Επίσης ο εξεταστής απαγορεύεται να χρησιμοποιεί κατευθυντικές ή παραπλανητικές ερωτήσεις και να επαναλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου που απαιτούν μονολεκτική απάντηση δηλαδή «ναι» και «όχι». Είναι απαραίτητο ο εξεταστής να ελέγχει το συναισθηματικό του τόνο, να έχει υπομονή και να μην υιοθετεί απειλητική στάση. Σε καμία περίπτωση να μην είναι πιεστικός, να αποφεύγει ερωτήσεις που έχουν αναφορές σε στερεότυπα όπως «αυτός κάνει κακά πράγματα» και να αντικαθιστά τη δύσκολη γλώσσα με απλές και μικρές προτάσεις. (Γιαννοπούλου, Δουζένης, Λύκουρας, 2010)

2.ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

2.1. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες

Καθώς ο κλάδος των τεχνικών συνέντευξης ανήλικων θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης αναπτύσσεται συνεχώς, οι επιστήμονες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους και μελετούν τις τεχνικές συνέντευξης παιδιών με ειδικές ανάγκες. Μια αναπτυξιακή διαταραχή μπορεί να έχει προκληθεί από ψυχολογική ή σωματική βλάβη, η έναρξή της εντοπίζεται πριν την ηλικία των 22 ετών και οδηγεί σε ουσιώδεις περιορισμούς σε δύο τουλάχιστον τομείς δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής. Αυτούς τους τομείς απαρτίζουν οι κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, η ανεξαρτησία, η αυτάρκεια και οι δεξιότητες για φροντίδα του εαυτού τους σύμφωνα με την Αμερικάνικη Ψυχιατρική Εταιρία (2000), όπως αναφέρει η Faller το 2007. Οι αναπτυξιακές διαταραχές διαρκούν για όλη τη ζωή του ατόμου. Ανάμεσα στις διαταραχές αυτές ανήκει ο αυτισμός, το σύνδρομο Asperger, η εγκεφαλική παράλυση, η νοητική υστέρηση και σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες. Κάποιο παιδί μπορεί να έχει παραπάνω από μια αναπηρία.

Οι αναπηρίες ποικίλουν ανάλογα με το βαθμό σοβαρότητας και κυμαίνονται από ελαφριές μέχρι πολύ σοβαρές σε βαθμό που το άτομο να μη μπορεί να φροντίσει τον εαυτό του. Η πιο συχνή αναπτυξιακή διαταραχή είναι η νοητική υστέρηση χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλα τα παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές έχουν και νοητική υστέρηση. (Faller, 2007)

Τα παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές διατρέχουν πολύ μεγάλο κίνδυνο να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης και παραμέλησης. Ο Spencer και οι συνεργάτες του (2004) έκαναν μια πληθυσμιακή μελέτη με 119729 άτομα 19 ετών στην περιοχή του δυτικού Sussex της Μεγάλης Βρετανίας θέλοντας να βρουν τη συσχέτιση μεταξύ σοβαρών νοητικών καταστάσεων και σεξουαλικής κακοποίησης και παραμέλησης. Όσα από αυτά τα άτομα είχαν εγκεφαλική παράλυση, σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες, ψυχολογικά προβλήματα βρέθηκε ότι η κατάστασή τους

συσχετιζόταν με την σεξουαλική κακοποίηση. Όπως αναφέρεται στο άρθρο του το 1 στα 6 παιδιά είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά.

Σε μια άλλη μελέτη, των Crosse και των συνεργατών του το 1993, όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Faller (2007), μεταξύ παιδιών με φυσιολογική ανάπτυξη και παιδιών με ειδικές ανάγκες βρέθηκε ότι τα δεύτερα έχουν 1.8% πιθανότητα να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Στα παραπάνω ευρήματα υπάρχει ομοφωνία μεταξύ πολλών ερευνητών. Ο Strickler, το 2001 αναφέρει ότι τα παιδιά με αναπηρίες είναι 1,5% πιο πιθανό να είναι θύματα σεξουαλικής κακοποίησης.

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία μόνο το 10% των περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης αποκαλύπτονται. Επίσης, τα παιδιά με αναπηρίες είναι θύματα βίας 4 – 10 φορές περισσότερο απ' ότι ο γενικός πληθυσμός. Τέλος, λόγω της φύσης του εγκλήματος και λόγω της κατάστασης του παιδιού τα εγκλήματα αυτά δυστυχώς συνεχίζονται και γίνονται και είναι δύσκολο να διερευνηθούν και να αναφερθούν. (Baladerian, 2012)

2.2. Δυσκολίες κατά τη συνέντευξη με ένα παιδί με ειδικές ανάγκες

2.2.1.Δυσκολίες του εξεταστή

Σύμφωνα με την Faller (2007) η ανίχνευση της σεξουαλικής κακοποίησης είναι μια πολύ δύσκολη διαδικασία. Όταν ένα παιδί με νοητική υστέρηση παρουσιάζει αυτό-τραυματική συμπεριφορά, ο ειδικός θεωρεί πως αυτό είναι αποτέλεσμα της νοητικής του υστέρησης ενώ αν κάτι τέτοιο συμβαίνει σε παιδί φυσιολογικής ανάπτυξης τότε αυτό αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι το παιδί μπορεί να κακοποιείται σεξουαλικά. Πολλοί μελετητές πιστεύουν πως η αντιληπτική ικανότητα ενός νοητικά καθυστερημένου παιδιού είναι χαμηλότερη από ότι ενός παιδιού κανονικής νοημοσύνης και γι' αυτό το λόγο το δεύτερο θα τραυματιστεί πολύ περισσότερο ψυχικά αν κακοποιηθεί σεξουαλικά σε σύγκριση με το πρώτο.

Στην έρευνα που διεξήχθη από τους Cederborg και Lamb (2006) χρησιμοποιήθηκαν 39 Σουηδικές μελέτες περιπτώσεων που περιλάμβαναν παιδιά με αναπηρίες. Οι καταθέσεις των παιδιών δεν είχαν ελεγχθεί για τη βασιμότητά τους με κανέναν επιστημονικό τρόπο, όπως η κλίμακα CBCA. Πολλά παιδιά δεν είχαν

εκτιμηθεί από ειδικούς από τους ειδικούς που αξιολόγησαν κάποια από τα παιδιά, άλλοι δεν ήταν έμπειροι και άλλοι δεν ήταν ειδικευμένοι σε αυτόν τον τομέα. Επίσης, οι γραπτές αξιολογήσεις τους είχαν πολλές ελλείψεις. Τέλος, οι δικαστές αντιμετώπιζαν τα παιδιά με αναπηρίες με τον ίδιο τρόπο που αντιμετώπιζαν τα παιδιά κανονικής ανάπτυξης. (Faller, 2007)

2.2.2. Δυσκολίες του παιδιού

Το παιδί με νοητική υστέρηση μπορεί να μην έχει γνώσεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα και την σεξουαλική κακοποίηση και αυτό οδηγεί σε δυσκολία ανίχνευσής της. Οι ειδικοί που εργάζονται με τα παιδιά αυτά πιστεύουν ότι η σεξουαλική αγωγή δεν είναι αναγκαίο μάθημα γι' αυτά. Αυτή η έλλειψη γνώσης μπορεί να οδηγήσει σε αποτυχία αντίληψης πιθανής κακοποίησης. Επίσης, πολλές φορές τα παιδιά δεν έχουν γλωσσική ανάπτυξη και έτσι δεν μπορούν να κατονομάσουν τα μέρη του σώματος και τις σεξουαλικές πράξεις. (Faller, 2007)

Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες τις περισσότερες φορές βασίζονται σε άλλους για τη φροντίδα τους ανάλογα με τη φύση του προβλήματός τους (σωματικό – νοητικό) και επομένως είναι συνηθισμένα σε αγγίγματα. Μπορεί να μην μπορούν να διαχωρίσουν το αρμόζον από το ανάρμοστο άγγιγμα. Συνήθως τα παιδιά με αναπηρίες εξαρτώνται από τα άτομα που τα φροντίζουν και αδυνατούν να καταγγείλουν κακοποίηση ακόμη κι αν αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει σεξουαλική παρενόχληση – κακοποίηση (Faller, 2007). Επιπλέον, τα παιδιά αυτά μπορεί να βιώνουν κοινωνική απομόνωση και αυτό αυξάνει την πιθανότητα κακοποίησης και μειώνει την ικανότητά τους να ανοιχτούν και να μιλήσουν γι αυτό. Τέλος, το παιδί μπορεί να φοβάται ότι θα αποχωριστεί την οικογένειά του ή ότι θα κατηγορηθεί αυτό για ό, τι έγινε. (Davies, 2002)

2.3. Η διαδικασία της συνέντευξης

Προτού να ξεκινήσει η διαδικασία της συνέντευξης ο εξεταστής είναι πολύ σημαντικό να έχει συγκεντρώσει κάποιες πληροφορίες σχετικά με το παιδί και την πάθησή του. Πληροφορίες σχετικά με την καθημερινή λειτουργικότητα του παιδιού, τις επικοινωνιακές δεξιότητές του και την προσαρμοστικότητά του είναι ύψιστης

σημασίας (Davies, 2002). Καλό θα ήταν ο εξεταστής να είναι διαφορετικού φύλου από τον θύτη διότι αυτό κάνει το παιδί να νιώθει πιο άνετα. (Baladerian, 2012)

Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες μπορεί να έχουν δυσκολίες στο να διατηρήσουν για πολλή ώρα τη συγκέντρωσή τους, μπορεί να είναι παρορμητικά και να μην ελέγχουν τα συναισθήματά τους και τη συμπεριφορά τους. Κατά τη συνέντευξη ο εξεταστής πρέπει να είναι προετοιμασμένος ότι το παιδί μπορεί να παρουσιάσει αυτό-τραυματική συμπεριφορά και εκείνος θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους κρίσεις. Η συμμετοχή στη συνέντευξη μπορεί να αγχώσει πολύ το παιδί και να αυξήσει την πιθανότητα κρίσεων και προβληματικών συμπεριφορών. (Davies, 2002)

Ο εξεταστής είναι πιθανό να χρειαστεί τις ειδικές γνώσεις κάποιου ειδήμονα σχετικά με την αναπηρία του παιδιού είτε σαν σύμβουλο είτε σαν βοηθό κατά τη διάρκεια της συνέντευξης για να επιτευχθεί καλύτερη επικοινωνία. Κάποια παιδιά χρησιμοποιούν συσκευές όπως υπολογιστές ή μηχανήματα για να μιλούν καθώς και τη νοηματική γλώσσα. Ο εξεταστής προκειμένου να επιτευχθεί η συνέντευξη πρέπει είτε να εξοικειωθεί με τα παραπάνω είτε να ζητήσει τη βοήθεια ενός ειδικού. Η βοήθεια είναι απαραίτητο να παρέχεται από κάποιον ειδικό και όχι από κάποιο μέλος της οικογένειας του παιδιού. Το πρόσωπο αυτό πρέπει να κρατάει μια ουδέτερη στάση απέναντι στους ισχυρισμούς διότι τις περισσότερες φορές δεν έχει γνώση για τις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης και χρειάζεται εκπαίδευση. Τέλος, ο εξεταστής πρέπει να γνωρίζει ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες κακοποιούνται σεξουαλικά συνήθως από το πρόσωπο που τα φροντίζει. Αυτό το πρόσωπο μπορεί να είναι συγγενής και υπάρχουν αναφορές ακόμη και για ειδικούς που έχουν αναλάβει την φροντίδα και την πρόοδό τους. (Davies, 2002)

Σε περίπτωση που το παιδί έχει μειωμένη ακουστική ικανότητα ή είναι τελείως κωφό ο εξεταστής πρέπει να «διαβάζει» τα χείλη του παιδιού και να παρατηρεί τη μη λεκτική του συμπεριφορά. Επίσης, πρέπει να επιδιώκει τη βλεμματική επαφή κάθε φορά που του απευθύνει το λόγο έτσι ώστε το παιδί να βλέπει το πρόσωπο και το στόμα του εξεταστή ξεκάθαρα. Η φωτεινότητα του δωματίου πρέπει να είναι πολύ καλή έτσι ώστε να μπορεί να δει ο εξεταστής καλά τα χέρια και το πρόσωπο του παιδιού αλλά να φαίνονται το ίδιο καθαρά και στην

κάμερα. Σε περίπτωση που είναι απαραίτητο να παραβρεθεί διερμηνέας (νοηματική γλώσσα) θα πρέπει να ακολουθηθούν οι ίδιοι κανόνες. (Wilson & Powell, 2001)

Αν τώρα το παιδί – θύμα της σεξουαλικής κακοποίησης έχει προβλήματα όρασης ή είναι τυφλό ο εξεταστής πρέπει να έχει συγκεντρώσει όλες τις δυνατές πληροφορίες για το πρόβλημά του. Αν το παιδί φοράει γυαλιά θα πρέπει να βεβαιωθεί ότι τα έχει μαζί του. Αν η όρασή του είναι μερική θα πρέπει να καθίσει κοντά στο παιδί. Πριν την έναρξη της συνέντευξης, πρέπει να δοθεί στο παιδί η δυνατότητα να εξερευνήσει το χώρο και αν είναι απαραίτητο να του δοθούν και προφορικές οδηγίες για το τι και ποιος βρίσκεται γύρω του. Καθόλη τη διάρκεια της συνέντευξης είναι απαραίτητο ο εξεταστής να λέει στο παιδί τι κάνει την κάθε στιγμή και να του εξηγεί οτιδήποτε δεν μπορεί να δει και να καταλάβει π.χ. αν ακουστεί κάποιος απρόβλεπτος θόρυβος. Τέλος, οι εκφράσεις όπως «Είδες που…» πρέπει να αποφεύγονται. (Wilson & Powell, 2001)

Στην αρχή της συνέντευξης ο εξεταστής πρέπει να γνωρίζει τις δυνάμεις και την αντοχή του παιδιού. Το κυριότερο της διαδικασίας αυτής είναι να εγκαθιδρυθεί μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του παιδιού και του εξεταστή και το αίσθημα ασφάλειας. Ο εξεταστής πρέπει να εξηγήσει στο παιδί το ρόλο του και το σκοπό της συνέντευξης και να λάβει σοβαρά υπόψη του τόσο την χρονολογική του ηλικία όσο και την νοητική του ηλικία(Davies, 2002). Λόγω του ότι τα παιδιά με αναπηρίες δυσκολεύονται να διατηρήσουν για πολύ ώρα την προσοχή τους το αρχικό στάδιο της συνέντευξης πρέπει να είναι πολύ σύντομο. Ο εξεταστής πρέπει να μετακινηθεί γρήγορα από το στάδιο εγκαθίδρυσης εμπιστοσύνης στο στάδιο της διερεύνησης ύπαρξης σεξουαλικής κακοποίησης. Ο εξεταστής παρακολουθεί το παιδί στη διάρκεια όλης αυτής της διαδικασίας και προσαρμόζει τη συνέντευξη ανάλογα (Faller, 2007). Σε περίπτωση που το παιδί αρνείται ότι έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά και όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι αυτό είναι ψέμα ο εξεταστής υποχρεούται να εξηγήσει την έννοια της σεξουαλικής κακοποίησης με απλά λόγια που μπορούν να γίνουν κατανοητά. Πρέπει να πει στο παιδί ότι ενδιαφέρεται για την ασφάλειά του και αν δει ότι το παιδί εκνευρίζεται ή στεναχωριέται να μην το πιέσει περαιτέρω. Ο εξεταστής γνωρίζει πόσο ευαίσθητα είναι αυτά τα παιδιά και γι αυτό είναι υποχρεωμένος να είναι πολύ προσεκτικός στις εκφράσεις του και σε καμιά περίπτωση να μη δείξει θυμό ή απογοήτευση προς το παιδί (Baladerian, 2012).

Σε περίπτωση που το θύμα έχει προβλήματα γλωσσικής ανάπτυξης μπορεί να χρησιμοποιεί μεγάλες κάρτες πάνω στις οποίες αναγράφεται «ναι» ή «όχι» προκειμένου να δώσει την απάντησή του. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν φωτογραφίες από περιοχές, αντικείμενα και πρόσωπα γνωστά στο παιδί. Τέλος, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ανατομικές κούκλες και ανατομικές ζωγραφιές για να επιτευχθεί η επικοινωνία. (Baladerian, 2012)

Οι ειδικοί υποστηρίζουν πως τα παιδιά με χαμηλή ή μέτρια νοητική υστέρηση μπορούν να συμμετάσχουν σε μια συνέντευξη με τη χρήση της γλώσσας τους ή άλλων μέσων επικοινωνίας. Τα παιδιά με βαριά νοητική υστέρηση μπορεί δεν μπορούν να συμμετάσχουν στη διαδικασία της σταθμισμένης συνέντευξης. Αυτό δε σημαίνει πως δε μπορούν να παρέχουν πληροφορίες αλλά αυτό δεν μπορεί να γίνει μέσω της συνέντευξης αλλά μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέσα, όπως ανατομικές κούκλες και ανατομικές ζωγραφιές. (Faller, 2007, Davies, 2002).

2.4. Ερευνητικά Δεδομένα

Δυστυχώς το συγκεκριμένο θέμα είναι αρκετά δύσκολο στη διερεύνηση και έχουν γίνει ελάχιστες έρευνες, οι περισσότερες εκ των οποίων είναι αρκετά παλιές. Θα αναφέρω παρακάτω κάποιες παλαιότερες και κάποιες νεότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί.

Το 2003 ο Gudjonsson και η Henry διεξήγαγαν μια έρευνα στην οποία συνέκριναν τις αναφορές παιδιών με νοητική υστέρηση με εκείνες παιδιών ίδιας χρονολογικής ηλικίας, ίδιας νοητικής ηλικίας και ενηλίκων. Οι αναφορές αυτές αφορούσαν ένα συμβάν το οποίο δεν ήταν στιγμιαίο αλλά εκτυλισσόταν σταδιακά και τους ζητήθηκε να αναφέρουν τι θυμούνταν από αυτό. Τα παιδιά με νοητική υστέρηση παρουσίασαν πολύ λιγότερες πληροφορίες σχετικά με το γεγονός και η μνήμη τους ήταν πολύ φτωχότερη από αυτή των παιδιών ίδιας χρονολογικής ηλικίας. Ωστόσο, η ικανότητα τους να απομνημονεύσουν ποίκιλε ανάλογα με τον τρόπο που ο ερευνητής διατύπωνε την ερώτηση αλλά και τον τύπο της ερώτησης που χρησιμοποιούσε. Τα παιδιά με νοητική υστέρηση έδιναν πιο ακριβείς απαντήσεις όταν καλούνταν να κάνουν ελεύθερη ανάκληση ή να απαντήσουν ερωτήσεις ανοικτού τύπου παρά καθοδηγητικές ερωτήσεις. Επίσης απαντούσαν με ακρίβεια σε ερωτήσεις γενικού περιεχομένου όπως: « Τι φορούσε ο κύριος;» ή «Τι χρώμα είναι η μπλούζα του

παιδιού;». Στις πολύ συγκεκριμένες ερωτήσεις τα παιδιά δεν έδιναν ακριβείς απαντήσεις.

Όπως αναφέρει η Faller (2007) στο βιβλίο της, ο Valenti-Hein το 2002 μελέτησε τις δυσκολίες των ατόμων με νοητική υστέρηση έχοντας ως δείγμα 30 νοητικά καθυστερημένους ενήλικες οι οποίοι καλούνταν να παρακολουθήσουν κάποιες οπτικές αναπαραστάσεις. Στις οπτικές αυτές αναπαραστάσεις απεικονίζονταν άνθρωποι οι οποίοι είχαν κολλημένο ένα αυτοκόλλητο σε κάποιο μέρος του σώματός τους. Ζητήθηκε λοιπόν από τους συμμετέχοντες να ονομάσουν την περιοχή του σώματος στην οποία βρισκόταν το αυτοκόλλητο χρησιμοποιώντας μια ανατομική κούκλα ή ζωγραφιά ή έναν άνθρωπο και να βάλουν ένα ίδιο αυτοκόλλητο στο ίδιο σημείο του δικού τους σώματος. Οι συμμετέχοντες δεν ήταν τόσο ακριβείς όταν χρησιμοποιούσαν τις κούκλες ή τις ζωγραφιές και όπως ήταν αναμενόμενο τα άτομα με ελαφριά νοητική υστέρηση τα κατάφεραν καλύτερα από τα άτομα με βαριά νοητική υστέρηση σε αυτή τη δοκιμασία.

Η μέχρι τώρα έρευνα στον τομέα των παιδιών με ειδικές ανάγκες έχει δείξει ότι τα παιδιά αυτά είναι πολύ πιο ευάλωτα από τα παιδιά φυσιολογικής νοημοσύνης. Επίσης, σε έρευνα του Chong και των συνεργατών του το 2000 βρέθηκε ότι το 62% των συμμετεχόντων, που ήταν έφηβοι με νοητική υστέρηση, άλλαζαν την απάντησή τους όταν ο εξεταστής διατύπωνε ξανά κάποια ερώτηση που τους είχε ξανακάνει. (Faller, 2007)

Οι Fisher, Hodapp και Dykens (2008) αναφέρουν στο άρθρο τους ότι οι Sullivan και Knutson το 2000 διεξήγαγαν μια πληθυσμιακή μελέτη στην Omaha της Nebraska για να μελετήσουν τα ποσοστά κακοποίησης και παραμέλησης σε παιδιά και νεαρούς ενήλικες, ηλικίας 0 - 21 ετών. Εξετάστηκαν 50.278 περιπτώσεις παιδιών τα οποία είχαν παραπεμφθεί σε υπηρεσίες παρέμβασης από το σχολείο τους τα έτη 1994-1995. Οι Sullivan και Knutson είχαν ήδη τα στοιχεία από το Κεντρικό Μητρώο του Τμήματος Κοινωνικών Υπηρεσιών της Νεμπράσκα καθώς και τις περιπτώσεις θυματοποίησης που είχαν αναφερθεί στο Αστυνομικό Κατάστημα της Omaha προκειμένου να καθορίσουν τα ποσοστά κακοποίησης (κυρίως σεξουαλικής) των παιδιών. Επίσης, εξέτασαν τα ποσοστά των παιδιών που πήγαιναν σε Ειδικό Σχολείο λόγω διαταραχών συμπεριφοράς, νοητική υστέρηση, σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες, σοβαρά προβλήματα υγείας, διαταραχές της γλωσσικής ανάπτυξης, σωματικές

αναπηρίες, αυτισμό και απώλεια όρασης. Βρέθηκε λοιπόν ότι το 31% των παιδιών με αναπηρίες είχε κακοποιηθεί σωματικά και σεξουαλικά σε σχολικό ή οικογενειακό περιβάλλον και από τα παιδιά φυσιολογικής ανάπτυξης είχε κακοποιηθεί το 9%. Επίσης, οι διαταραχές που συσχετίστηκαν με τη θυματοποίηση ήταν η νοητική υστέρηση, οι διαταραχές γλωσσικής ανάπτυξης και οι διαταραχές συμπεριφοράς. Ακόμη, τα παιδιά με αναπηρίες εμφανίζουν 5,5 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα από τα παιδιά φυσιολογικής ανάπτυξης να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης.

Στην παραπάνω έρευνα υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που πρέπει να εξεταστούν. Είναι πολύ πιθανό οι ερευνητές να έχουν παραλείψει κάποια παιδιά των οποίων η διαταραχή δεν είχε διευκρινιστεί από το σχολικό σύστημα. Επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις δεν μπορούμε να καταλάβουμε τι έγινε πρώτα, η κακοποίηση ή η αναπηρία. Βέβαια, τα αποτελέσματα της έρευνας είναι πολύ σημαντικά και αξιόπιστα γιατί είναι βασισμένη σε μεγάλο πληθυσμιακό δείγμα και γιατί χάρη στα στοιχεία που είχαν συγκεντρώσει οι ερευνητές πριν τη διεξαγωγή της μπορούμε να γνωρίζουμε τα είδη της κακοποίησης και το αν ήταν εντός ή εκτός οικογένειας. Τέλος επειδή οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τους φακέλους με τη διάγνωση της κατάστασης του κάθε παιδιού από το σχολείο ήταν πολύ ακριβείς στην εκτίμηση των αποτελεσμάτων. (Fisher M., Hodapp R., Dykens E., 2008)

Σύμφωνα με τους Ammerman (2000) και Walz (2002), όπως αναφέρεται στο άρθρο της Fisher και των συνεργατών της (2008), τα παιδιά με νοητική υστέρηση και συγκεκριμένα σε μια μελέτη με παιδιά που είχαν το σύνδρομο Prader – Willi παρουσιάστηκε μεγάλη συσχέτιση των αρνητικών στοιχείων του χαρακτήρα του παιδιού με το θυμό των γονιών τους. Σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς αυτός ο θυμός είναι που οδηγεί σε κακοποίηση μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον πολλές φορές.

Τέλος, οι Gudjonsson και Henry πραγματοποίησαν μια ακόμη έρευνα το 2003 στην οποία μελέτησαν τη συσχέτιση μεταξύ μαθησιακών δυσκολιών και πιθανότητα αλλαγής απάντησης κατά τη διάρκεια συνέντευξης μεταξύ παιδιών(11-12 ετών) και ενηλίκων. Για τη διεξαγωγή της έρευνας αυτής χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Gudjonsson (Gudjonsson Suggestibility Scale 2) την οποία συμπλήρωσαν 110 παιδιά (66 αγόρια και 44 κορίτσια) και 221 ενήλικες (178 άνδρες και 43 γυναίκες) που είχαν κατηγοριοποιηθεί σε τρείς ομάδες ανάλογα με το IQ τους σύμφωνα με το BAS-II και το WISC-III. Η πρώτη περιλάμβανε άτομα με κανονικό IQ (>75), η δεύτερη άτομα με

IQ 55-75 δηλαδή μαθησιακές δυσκολίες μέτριου βαθμού και η τρίτη άτομα με IQ < 55, δηλαδή μαθησιακές δυσκολίες μέτριου με σοβαρού βαθμού.

Η GSS2 περιλάμβανε μια μικρή ιστορία η οποία διαβάζεται από τον εξεταστή στο συμμετέχοντα και 20 ερωτήσεις οι οποίες δείχνουν το κατά πόσο ο συμμετέχων παραπλανάται από καθοδηγητικές ερωτήσεις και κατά πόσο πιέζεται κατά την διαδικασία της συνέντευξης. Μέσω αυτών των ερωτήσεων οι ερευνητές μπορούσαν να μετρήσουν την άμεση και την καθυστερημένη ανάκληση. Όλοι οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν ατομικά. (Gudjonsson & Henry, 2003)

Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ομάδων. Τα παιδιά με μέτριες και σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες εμφάνισαν ελλείμματα στη μνήμη και επίσης λόγω της πίεσης που ένιωθαν κατά τη συνέντευξη άλλαζαν τις απαντήσεις τους αν οι ερωτήσεις ήταν καθοδηγητικές. Ακόμη, βαθμολογήθηκαν υψηλά όταν καλούνταν να ανακαλέσουν αμέσως κάποια πληροφορία που είχαν λάβει πρόσφατα. Οι ενήλικες από την άλλη παρουσίαζαν λιγότερα ελλείμματα στη μνήμη και δεν παρασύρονταν από τις καθοδηγητικές ερωτήσεις σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο τα παιδιά. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η έρευνα αυτή έγινε για να μελετήσουν την πιθανή αντίδραση ενός παιδιού απέναντι σε έναν εξεταστή ο οποίος θα το μπερδέψει με καθοδηγητικές ερωτήσεις συγκριτικά με έναν ενήλικα. Τέλος, η μνήμη του παιδιού δεν μπορεί να είναι ακριβής λόγω των μαθησιακών δυσκολιών του πράγμα που δυσκολεύει ακόμη περισσότερο τη διαδικασία της συνέντευξης. (Gudjonsson & Henry, 2003)

3. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ – ΗΛΙΚΙΑ - ΦΥΛΟ

3.1. Τα αναπτυξιακά στάδια του παιδιού

3.1.1. Βρεφική ηλικία

Σύμφωνα με τη Γραβάνη (2013) ως βρεφική ηλικία, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το διάστημα από τη γέννηση έως το τέλος του 2ου έτους του παιδιού. Στη χρονική αυτή περίοδο παρατηρείται ταχύτατη ανάπτυξη τόσο στο σωματικό όσο και στον ψυχοκοινωνικό τομέα. Στον σωματικό-κινητικό τομέα πραγματοποιούνται αναπτυξιακές αλλαγές (πχ. το παιδί παίρνει βάρος, ύψος με ταχύτατο ρυθμό) που καθιστούν το παιδί ικανό να πραγματοποιεί κάθε μέρα όλο και πιο πολύπλοκες κινήσεις, με κορύφωση την κατάκτηση του σωματικού ελέγχου και την υπερνίκηση της βαρύτητας, με άλλα λόγια να σταθεί όρθιο και να κινηθεί. Η πορεία σωματικής ανάπτυξης αυτής της ηλικίας είναι στερεότυπη, αυτογενής και έχει κατεύθυνση από «πάνω προς τα κάτω» και από «μέσα προς τα έξω» (δηλ. πρώτα αναπτύσσεται το κεφάλι και ο κορμός και μετά τα άκρα). Όσον αφορά το γνωστικό τομέα το παιδί λειτουργεί αυτόματα και όχι εμπειρικά, δηλαδή οι αντιδράσεις του δεν είναι απόρροια σκέψης, αλλά περισσότερο έμφυτες και αντανακλαστικές. Η περίοδος της γλωσσικής ανάπτυξης ξεκινά με το κλάμα του παιδιού, την παραγωγή των πρώτων ήχων, και γύρω στο πρώτο έτος αρχίζει η παραγωγή λόγου. Το παιδί είναι σε θέση να καταλαβαίνει αρκετά καλά τις προτάσεις των ενηλίκων αλλά υστερεί στο να χειριστεί το ίδιο σωστά τη γλώσσα. Τέλος σχετικά με τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη μετά τη γέννησή του, το βρέφος βρίσκεται σε μια γενική θυμική-συναισθηματική διέγερση, δηλαδή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε κάθε ερέθισμα με το κατάλληλο συναίσθημα. Ωστόσο έως το 2ο έτος στο συναισθηματικό τομέα προκύπτουν όλα τα είδη συναισθήματος (αγάπη, ζήλια, θυμός κ.ο.κ). Επίσης αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συνήθως στον 7ο ή 8ο μήνα, παρατηρείται η προσκόλληση του παιδιού στη μητέρα και τα μέλη της οικογένειας και η πρόκληση άγχους, φόβου όταν αυτά απομακρύνονται. Ο χειρισμός αυτής της κατάστασης συνεπάγεται την απόκτηση ή μη της «βασικής εμπιστοσύνης» στοιχείο μιας υγιούς προσωπικότητας ενός παιδιού.

3.1.2. Νηπιακή Ηλικία

Κατά τη βρεφική ηλικία (από το 3ο έως το 5ο ή 6ο έτος στα αγόρια) το παιδί κατέκτησε τουλάχιστον μερικώς, την ικανότητα αυτοεξυπηρέτησης και τώρα στη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας επεκτείνει τις προσπάθειες του στην κατάκτηση της αυτονομίας και της αυτάρκειας, απαραίτητων στοιχείων για τη μετάβασή του στο επόμενο στάδιο (σχολική περίοδος). Η σωματική του ανάπτυξη συνεχίζεται, αλλά με διαφορετικό ρυθμό. Ενώ δηλαδή, μέχρι τώρα η ανάπτυξη (0-2 ετών) ήταν σχεδόν καθορισμένη και αυτογενής, στην τωρινή φάση παρουσιάζει ποικιλομορφία και εξαρτάται σε μεγάλο ποσοστό από την άσκηση και τις εμπειρίες που βιώνει κάθε παιδί. Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η ομαλοποίηση των σωματικών αναλογιών. Το παιδί παύει να έχει την εικόνα «νάνου» που είχε στη βρεφική ηλικία, τα άκρα μεγαλώνουν και ο σωματότυπός του παίρνει σχεδόν την τελική του μορφή. Όσον αφορά τον κινητικό τομέα, στη νηπιακή ηλικία ο άνθρωπος είναι περισσότερο κινητικός από ποτέ. Το νήπιο δεν περιορίζεται στην κατάκτηση του σώματος και των κινήσεων του, αλλά διεκδικεί να κατακτήσει και τον κόσμο γύρω του τρέχοντας, ανεβοκατεβαίνοντας σκάλες, σκαρφαλώνοντας, και γενικά δοκιμάζοντας καθετί που του κινεί την περιέργεια. Στο γνωστικό τομέα παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές καθώς εμφανίζεται η συμβολική λειτουργία και η χρήση της γλώσσας. Το παιδί δεν περιορίζεται στις αντανακλαστικές κινήσεις αλλά αρχίζει να παράγει *εσωτερικά σύμβολα* τα οποία αντιπροσωπεύουν εξωτερικά αντικείμενα και διαμορφώνει σχέσεις ανάμεσα τους. Είναι η περίοδος που δύο στις τρεις προτάσεις του παιδιού ξεκινούν με το “πώς” και το “γιατί”. Τέλος, η νηπιακή ηλικία αποκαλείται πολλές φορές “πρώτη εφηβεία” καθώς οι “τάσεις αυτονομίας” που χαρακτηρίζουν τη νηπιακή ηλικία θυμίζουν εκείνες της εφηβείας. Το παιδί στην προσπάθειά του να αυτονομηθεί και να χειριστεί τις δεξιότητες που απέκτησε, ξεπερνά πολλές φορές τα όρια. Από τη βρεφική παιδικότητα περνά σε μια απίστευτη ενεργητικότητα έχοντας συχνά εκρήξεις θυμού, ζήλιας, πείσμα, ανυπακοή, μη δικαιολογημένες φοβίες και όλα σε μεγάλο βαθμό. Ένα άλλο κομμάτι που αναπτύσσεται σε αυτή τη φάση είναι η κοινωνικότητα του παιδιού καθώς διευρύνεται ο κοινωνικός του κύκλος, γνωρίζει άτομα εκτός του οικογενειακού του περιβάλλοντος και αρχίζει να συνειδητοποιεί την ύπαρξη κανόνων, ευχαρίστησης και υποχρεώσεων μέσα από το παιχνίδι. (Γραβάνη, 2013)

3.1.3. Σχολική Ηλικία

Η σχολική ηλικία ξεκινά περίπου το έκτο έτος ζωής του παιδιού και τελειώνει στην ηλικία που είναι σεξουαλικώς ώριμο (11ο έτος για τα κορίτσια, 13ο έτος για τα αγόρια). Στην ηλικία αυτή μειώνεται ο ρυθμός αύξησης σε ότι αφορά τα σωματικά μέλη και δίνεται έμφαση στην ποιοτική αλλαγή αυτών. Ενώ στις προηγούμενες ηλικίες στόχος ήταν η ανάπτυξη των μελών εκείνων που απαρτίζουν το άτομο, τώρα το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην τελειοποίησή τους και στη ρύθμιση των βιοσωματικών και ψυχικών λειτουργιών. Στο νοητικό τομέα πραγματοποιούνται σημαντικές αλλαγές καθώς το παιδί εγκαταλείπει τον εγωκεντρισμό και τη διαισθητική λογική της νηπιακής ηλικίας και αποκτά μια πιο συνεπή και σταθερή λογική. Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η αποκέντρωση της αντίληψης και η κατάκτηση γνωστικών λογικών σχημάτων (πχ. Σχέσεις ανισότητας, έννοια αριθμού, βάρους, όγκου κ. α). Η σκέψη όμως δεν έχει ακόμα τελειοποιηθεί καθώς παραμένει «δέσμια της συγκεκριμένης πραγματικότητας», δηλαδή το παιδί μπορεί να επεξεργαστεί λογικά ότι βρίσκεται στα πλαίσια της καθημερινότητας του και όχι αφηρημένες έννοιες. Στην ηλικία αυτή παρατηρούμε και τις μεγαλύτερες διαφορές στο επίπεδο νοημοσύνης ανάμεσα στα παιδιά, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στις σχολικές τους επιδόσεις. Κατά την περίοδο αυτή γίνεται η μετάβαση από το «Εγώ» στο «Εμείς». Με την είσοδό του στο σχολείο το παιδί μετατοπίζει το ενδιαφέρον του από τον εαυτό του στους συνομηλίκους του και καθώς το σχολείο είναι η μικρογραφία της κοινωνίας συντελεί και στην κοινωνικοποίησή του. Το παιδί μαθαίνει να συνεργάζεται, να κάνει φιλίες (κυρίως με το ίδιο φύλο), να τηρεί τις υποχρεώσεις του και να εντάσσεται σε ομάδες, προσπαθώντας όχι μόνο για τη μονάδα (εαυτός) αλλά και για το σύνολο. Τέλος στα βασικά χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας ενσωματώνονται τώρα η φιλοπονία και η παραγωγικότητα. (Γραβάνη, 2013)

3.1.4. Εφηβική Ηλικία

Σύμφωνα με τη Γραβάνη (2013) ως αφετηρία της εφηβικής ηλικίας θεωρούμε το χρονικό σημείο που το άτομο αρχίζει να είναι ικανό για αναπαραγωγή (περίπου 11ο έτος για τα κορίτσια, 13ο για τα αγόρια) και ως πέρας αυτής, το χρονικό σημείο

που το άτομο είναι έτοιμο να αναλάβει και να υποστηρίξει το ρόλο του ενήλικου. Η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται από ραγδαίες σωματικές αλλαγές, συναισθηματική ένταση, στροφή στις ετερόφυλες σχέσεις, αφηρημένη σκέψη, έντονο προβληματισμό κ.α. Ο έφηβος παρατηρεί το σώμα του να αλλάζει με ταχύτατο ρυθμό και σε όλες τις παραμέτρους του (ύψος, βάρος, αναλογίες, λειτουργία οργάνων) με σημαντικότερη αλλαγή την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας. Στο νοητικό τομέα συμβαίνουν αλλαγές με την εμφάνιση της αφηρημένης σκέψης. Τώρα πλέον η σκέψη του εφήβου κινείται και στο χώρο του πιθανού, των υποθέσεων και των θεωριών, μπορεί να επεξεργάζεται πολύπλοκες υποθέσεις, να δίνει εναλλακτικές λύσεις, διευρύνοντας τους πνευματικούς ορίζοντες του. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η φόρτιση και η αστάθεια του συναισθηματικού κόσμου των εφήβων. Σε αυτή τη φάση το παιδί «δοκιμάζει» ζωές για να βρει ποια του ταιριάζει ή αλλιώς προσπαθεί να αποκτήσει αυτό που ο Erikson αποκαλεί «ταυτότητα του εγώ». Σχετικά με τον κοινωνικό τομέα η εφηβεία είναι η περίοδος που παρατηρείται έντονα η τάση για ανεξαρτητοποίηση από τους ενήλικες καθώς και η έντονη προσήλωση στις ομάδες με άτομα της ίδιας ηλικίας και ιδιοσυγκρασίας. Είναι η φάση που το παιδί αποξενώνεται από τους γονείς του και έχει ανάγκη για αυτονομία και κοινωνική αναγνώριση.

3.2. Ερευνητικά Δεδομένα

Σύμφωνα με την Buck και τους συνεργάτες της το 2002 η ικανότητα του παιδιού να μεταφέρει ακριβείς πληροφορίες είναι πρωταρχικής σημασίας λόγω του ότι το παιδί και ο φερόμενος δράστης είναι τυπικά οι μόνοι μάρτυρες και συνήθως τα σωματικά συμπτώματα απουσιάζουν λόγω της παρόδου του χρόνου. Επίσης, το παιδί μπορεί να είναι πολύ νεαρό σε ηλικία και έτσι οι γλωσσικές και γνωστικές του ικανότητες να είναι περιορισμένες. Στο πλαίσιο της προσπάθειας εξακρίβωσης της εγκυρότητας των καταθέσεων των παιδιών χρησιμοποιήθηκε μια τεχνική που ονομάζεται Statement Validity Assessment (SVA). Η Buck και οι συνεργάτες της (2002) αναφέρουν ακόμη ότι σύμφωνα με τους Lamers – Winkelman και Buffing (1996) ο Γερμανός ψυχολόγος Udo Undeutsch ήταν ο πρώτος που ανέπτυξε αυτή την τεχνική και υποστήριζε ότι οι πραγματικές περιγραφές των γεγονότων διαφέρουν από

τις κατασκευασμένες ως προς την ποιότητα και το περιεχόμενο και χάρη στην τεχνική αυτή μπορούσε να εξακριβωθεί η αλήθεια. Σύμφωνα με τον Undeutsch υπάρχουν στοιχεία στις περιγραφές των ατόμων τα οποία έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση τα οποία δεν υπάρχουν στις μαρτυρίες των ατόμων που ψεύδονται. Για παράδειγμα, το άτομο που ψεύδεται θα αποφύγει στερεοτυπικές συμπεριφορές των ψευτών, όπως η απώλεια μνήμης. Χάρη σ' αυτή τη θεωρία κατασκευάστηκε αργότερα μια κλίμακα 19 κριτηρίων για την ανίχνευση της σεξουαλικής κακοποίησης.

Η κλίμακα Criteria – Based Content Analysis (CBCA) των Steller και Koehnken το 1989, όπως αναφέρεται από την Buck και τους συνεργάτες της το 2002, χρησιμοποιείται για να επαληθεύσει τυχόν ύπαρξη σεξουαλικής κακοποίησης σύμφωνα με ορισμένα από την κλίμακα κριτήρια . Οι έρευνες έως τώρα έχουν δείξει ότι τα μεγαλύτερα παιδιά πληρούν περισσότερα κριτήρια της κλίμακας σε αντίθεση με τα μικρότερα, πράγμα που δείχνει ότι υπάρχουν προβλήματα στην εφαρμογή της διότι οι απαντήσεις ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία του παιδιού λόγω και της ηλικίας της διαφορετικής μνημονικής και λεκτικής ικανότητας . Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκαν 104 παιδιά, ηλικίας 2-14, θύματα σεξουαλικής κακοποίησης με σταθμισμένες συνεντεύξεις. (Buck et al., 2002). Δύο εκπαιδευμένοι βαθμολογητές, οι οποίοι αγνοούσαν την πραγματική ηλικία των παιδιών, τα βαθμολόγησαν με την κλίμακα CBCA των 19 κριτηρίων. Τα δεδομένα αποκωδικοποιήθηκαν από τους ερευνητές χρησιμοποιώντας ποικίλες μεθόδους. Η βαθμολόγηση ήταν διαφορετική αν τα παιδιά απαντούσαν στις ερωτήσεις αυθόρμητα ή έπαιρναν βοήθεια από τον ερευνητή. Η ηλικία είχε άμεση συσχέτιση με τις απαντήσεις και τα κριτήρια τα οποία πληρούσαν τα μεγαλύτερα παιδιά, δηλαδή τα τελευταία πληρούσαν τα 12 από τα 19 συνολικά κριτήρια της κλίμακας ενώ τα μικρότερα έφταναν με τα βίας τα 7. (Buck et al.,2002)

Όμως, το κάθε παιδί πρέπει να λάβει ένα εντελώς διαφορετικό χειρισμό ανάλογα με την ηλικία του. Σύμφωνα με την Buck και τους συνεργάτες της, (2002) αν και η κλίμακα CBCA είναι σχεδιασμένη να χρησιμοποιείται σε παιδιά όλων των ηλικιών προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ηλικιακές διαφορές σε έναν αριθμό κριτηρίων. Αυτό είναι κάτι που μας προβληματίζει καθώς είτε οι ισχυρισμοί του μικρότερου παιδιού είναι λιγότερο πιθανό να είναι αληθινοί είτε η τεχνική αυτή πρέπει να τροποποιηθεί και να προσαρμοστεί και για τα μικρότερα παιδιά. Αν και οι

δημιουργοί λοιπόν της εκάστοτε κλίμακας πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ηλικία, την εμπειρία και το γνωστικό επίπεδο του ανήλικου μάρτυρα δεν υπάρχουν «οδηγίες» για το πώς θα το επιτύχουν.

Οι Lamers – Winkelman και Buffing το 1996, όπως αναφέρεται στο άρθρο της Buck και των συνεργατών της (2002), σημειώνουν ότι τα μικρότερα ηλικιακά παιδιά πληρούν λιγότερα κριτήρια απ' ότι τα μεγαλύτερα λόγω της «περιορισμένης ικανότητας λόγου που διαθέτουν». Έχει διαπιστωθεί από προηγούμενες έρευνες ότι τα νεαρά παιδιά αναφέρουν λιγότερες πληροφορίες απ' ότι οι ενήλικες στην τεχνική της ελεύθερης αφήγησης. Αργότερα, όσο αναπτύσσονται οι γλωσσικές και αφηγηματικές δεξιότητες του παιδιού με την πάροδο του χρόνου, αυτά μπορούν να μεταφέρουν με μεγαλύτερη ευφράδεια και συνοχή τις πληροφορίες για τα γεγονότα.

Στην έρευνα που πραγματοποίησε η Buck και οι συνεργάτες της, το 2002, έλαβαν μέρος 104 παιδιά που είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Η έρευνα έγινε με τη μορφή συνέντευξης με την κλίμακα CBCA. Μέσα σ' αυτό το δείγμα, 20 από τα παιδιά που είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ήταν 2-3 ετών, 18 ήταν 4 ετών, 17 ήταν 7-8 ετών, 14 ήταν 9-11 ετών και 12 ήταν 12-14 ετών. Το 23% του δείγματος ήταν αγόρια και το 77% κορίτσια.

Μετά τις συνεντεύξεις τα αποτελέσματα δόθηκαν σε ειδικούς βαθμολογητές οι οποίοι δε γνώριζαν την ηλικία του παιδιού το οποίο καλούνταν να αξιολογήσουν και να βαθμολογήσουν. Η κλίμακα CBCA, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτελείται από 19 κριτήρια τα οποία είναι χωρισμένα σε πέντε κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία, «τα Γενικά Χαρακτηριστικά» αποτελείται από τα πρώτα τρία κριτήρια τα οποία έχουν να κάνουν με γενικές πληροφορίες σχετικά με το γεγονός. Η δεύτερη κατηγορία, περιλαμβάνει τα κριτήρια 4-7 και εξετάζει συγκεκριμένες πλευρές του συμβάντος και εμβαθύνει σε περισσότερες λεπτομέρειες. Στη συνέχεια, τα κριτήρια 8-13 που περιλαμβάνονται στην τρίτη κατηγορία εξετάζουν αξιοσημείωτα σημεία της περίπτωσης και χρησιμοποιούνται στην κατάθεση. Τα κριτήρια 14-18, της τέταρτης κατηγορίας εξετάζουν τα κίνητρα του παιδιού, το κατά πόσο ο ισχυρισμός του είναι ισχύων και την πιθανότητα το παιδί να έχει δημιουργήσει μια ψεύτικη κατηγορία. Τέλος, το κριτήριο 19, συσχετίζει την κάθε περίπτωση με εμπειρικά ευρήματα περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης και των βασικών χαρακτηριστικών τους.

Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν τρεις τρόποι. Αρχικά, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης Pearson r προκειμένου να αποδειχθεί συσχέτιση της ηλικίας των παιδιών με καθεμία από τις πέντε κατηγορίες κριτηρίων. Η ηλικία συσχετιζόταν με τα 13 από τα 19 κριτήρια, τα οποία ήταν τα εξής: 1,2-6,7,9,11,12,15,14,19. Τα υπόλοιπα έξι κριτήρια δεν είχαν άμεση συσχέτιση με την ηλικία καθώς κάλυπταν το 10% των συμμετεχόντων.

Ο δεύτερος τρόπος για την ανάλυση δεδομένων ήταν μια τυποποιημένη μέθοδος κωδικοποίησης η οποία έδειξε ότι 12 από τα 19 κριτήρια συσχετίζονταν με την ηλικία. Τα κριτήρια αυτά ήταν: 1,2,3,4,5,6,9,11,12,14,15,19. Τα υπόλοιπα κριτήρια ήταν παρόντα σε λιγότερο από 15% των συμμετεχόντων.

Ο τρίτος και τελευταίος τρόπος ήταν μια αυστηρή μέθοδος κωδικοποίησης η οποία έδειξε ότι όλα τα κριτήρια σχετίζονται με την ηλικία. Στη μετά-ανάλυση της έρευνας, βέβαια απεδείχθη ότι τα παιδιά ηλικίας δύο, τριών και τεσσάρων ετών πληρούσαν λιγότερα κριτήρια από τα δεκατετράχρονα παιδιά.

Όπως αποδεικνύεται από την παραπάνω έρευνα που διεξήγαγε η Buck και οι συνεργάτες της, το 2002, όλα τα κριτήρια συσχετίζονται με την ηλικία με όποια μέθοδο κι αν μελετήθηκε αυτό. Οι μικρές διαφορές στα συμπεράσματα της κάθε μεθόδου πιθανόν να οφείλονται στο γεγονός ότι οι βαθμολογητές δε γνώριζαν την ηλικία των θυμάτων και έτσι δεν την λάμβαναν υπόψη. Εν κατακλείδι, η ερευνήτρια συμπεραίνει ότι αυτή η μέθοδος ίσως να μην είναι η καταλληλότερη για τις συνεντεύξεις παιδιών καθώς δεν ανταποκρίνεται πλήρως σε όλο το ηλικιακό φάσμα.

Ο Davies και οι συνεργάτες του (2000) με τη χρήση της CBCA εξέτασαν την αξιοπιστία των λεγομένων των παιδιών σε βιντεοσκοπημένες συνεντεύξεις που είχαν διεξαχθεί στην Αγγλία. Μελετήθηκαν οι βιντεοσκοπημένες ομιλίες 36 παιδιών ηλικίας 4 -14 ετών και βρέθηκε ότι τα παιδιά 12 - 14 ετών έδιναν ακριβέστατες αναφορές σχετικά με την σεξουαλική κακοποίηση που είχαν υποστεί. Επίσης, οι πολύ συγκεκριμένες ερωτήσεις και όχι οι καθοδηγητικές βοήθησαν στο να δίνουν τα παιδιά μικρότερα των 12 ετών ακριβείς αλλά και μακροσκελείς απαντήσεις. Τα αποτελέσματα αυτά σε συνδυασμό με την έρευνα που έχει διεξαχθεί δείχνουν ότι για τα νεαρά παιδιά πρέπει να χρησιμοποιούνται πολύ συγκεκριμένες ερωτήσεις και όχι καθοδηγητικές ενώ για τα παιδιά σχολικής ηλικίας και τους εφήβους είναι πολύ χρήσιμες οι ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου.

Στην έρευνα της Odegard και των συνεργατών της (2009) έλαβαν μέρος παιδιά μέχρι 12 ετών και μέσω συνέντευξης τους ζητήθηκε να περιγράψουν τα πάντα από κάποιες συγκεκριμένες οικογενειακές στιγμές. Τα παιδιά 7 ετών και πάνω ανέφεραν περισσότερες λεπτομέρειες και δεν γενικολογούσαν τόσο όσο τα παιδιά 5 – 6 ετών. Τη μεγαλύτερη ακρίβεια στην περιγραφή των γεγονότων την είχαν τα παιδιά 10 – 12 ετών. (Brubacher,2011)

Όπως έχει προαναφερθεί μια μέθοδος συνέντευξης που συνήθως χρησιμοποιείται ως βοήθημα λόγω της αμφιβόλου εγκυρότητας της είναι οι κούκλες με ανατομικές λεπτομέρειες. Παρά το σκεπτικισμό σχετικά με την εγκυρότητά τους δεν υπάρχουν επιστημονικά τεκμηριωμένες ενδείξεις για την απαγόρευσή τους. Οι κούκλες αυτές χρησιμοποιούνται ως βοηθήματα στη συνέντευξη με παιδιά ηλικίας 5 ετών και άνω. Η χρήση τους επιτρέπει στο παιδί να εκφράσει με διαφορετικό τρόπο αυτά που δε θέλει ή δυσκολεύεται να πει με λόγια. Σύμφωνα με έρευνες τα πλεονεκτήματα της χρήσης τους είναι πολλά. Αρχικά, η θέα των ανατομικών χαρακτηριστικών μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για τη μνημονική ανάκληση της εμπειρίας της σεξουαλικής κακοποίησης. Δεύτερον, η ύπαρξη των επίμαχων σημείων του σώματος στην ανατομική κούκλα, δηλαδή τα γεννητικά όργανα, οι οπές του πρωκτού, του κόλπου και τους στόματος επιτρέπουν την ακριβέστερη περιγραφή των όσων συνέβησαν. Ακόμη, για πολλά παιδιά με μη επαρκή γλωσσική ικανότητα, η αναπαράσταση με τις κούκλες διευκολύνει τη λεκτική περιγραφή και μειώνει την ανάγκη για περισσότερες ερωτήσεις και την πιθανότητα υποβολής του παιδιού. Τέλος, η χρήση των κουκλών αυτών επιτρέπει την αποστασιοποίηση του παιδιού από το σώμα του. (Γιαννοπούλου, Δουζένης, Λύκουρας, 2010)

Η προβολή έντονων συναισθημάτων στην κούκλα παρέχει πολύ σημαντικές πληροφορίες τις οποίες ο εξεταστής οφείλει να αξιολογήσει. Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η χρήση τους σε παιδιά μικρότερα των τριών ετών αυξάνει τον κίνδυνο υποβολής και καλό είναι να αποφεύγονται. Το παιδί θα πρέπει να έχει κατακτήσει τη γνωστική ικανότητα αναπαραστατικής μετακίνησης, δηλαδή να κατανοεί ότι η κούκλα είναι η αναπαράσταση του εαυτού του. Η ικανότητα αυτή αναπτύσσεται στην ηλικία των 3-4 ετών. (Γιαννοπούλου, Δουζένης, Λύκουρας, 2010)

Σε μια τυχαιοποιημένη ελεγχόμενη έρευνα ο Hershkowitz και οι συνεργάτες του (2002) συνέκριναν ένα τομέα της γνωστικής συνέντευξης, το πλαίσιο της ψυχικής

αποκατάστασης με το πλαίσιο της φυσικής αποκατάστασης. Το πλαίσιο της φυσικής αποκατάστασης περιλάμβανε την έκθεση του ατόμου στις πραγματικές συνθήκες υπό τις οποίες συνέβη η κακοποίηση για παράδειγμα να γίνει η συνέντευξη ή μια συζήτηση του παιδιού με τον εξεταστή στο φερόμενο τόπο του εγκλήματος. Ο Hershkowitz και οι συνεργάτες του εξέτασαν 142 δικαστικές συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν στο Ισραήλ με παιδιά 4 – 13 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που βρίσκονταν στην ομάδα ψυχικής αποκατάστασης έδιναν μεγαλύτερες απαντήσεις απ' ότι τα παιδιά στην ομάδα φυσικής αποκατάστασης, όμως τα δεύτερα έδιναν περισσότερες λεπτομέρειες.

Ο Lamb και οι συνεργάτες του (2009) διεξήγαγαν μια έρευνα κατά την οποία μελέτησαν 100 δικαστικές συνεντεύξεις πιθανών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης από αξιωματικούς της αστυνομίας σε μια Χωροφυλακή της Βρετανίας. Τα μισά παιδιά είχαν εξεταστεί με την σταθμισμένη συνέντευξη του Εθνικού Ινστιτούτου Παιδικής Υγείας και Ανθρώπινης Ανάπτυξης (National Institute of Child Health and Human Development – NICHD) και τα υπόλοιπα μισά εξετάστηκαν από εξεταστές που χρησιμοποίησαν το Memorandum of Good Practice on Video – Recorded Interviews With Child Witnesses For Criminal Proceedings. Στο πείραμα συμμετείχαν 20 αγόρια και 80 κορίτσια και ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 9,3 έτη, όλα τα παιδιά ήταν 48 – 157 μηνών. Οι περισσότεροι εξεταστές είχαν πολύ μικρή εμπειρία συνήθως μικρότερη του ενός έτους στον τομέα της συνέντευξης σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και αυτοί που είχαν μεγαλύτερη εμπειρία αποκλείστηκαν από την έρευνα.

Οι εξεταστές είχαν εκπαιδευτεί αρκετά ώστε να χρησιμοποιήσουν την κλίμακα που έπρεπε σωστά. Στην έρευνα συμμετείχαν 4 βαθμολογητές οι οποίοι δε γνώριζαν τον τύπο της συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε και βαθμολόγησαν τα παιδιά ανάλογα με τις απαντήσεις του σε 5 βασικές κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές ήταν:

- Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης, όπως «Πες μου όλα όσα έγιναν» ή «Μου είπες ότι σε άγγιξε, πες μου τα πάντα γι' αυτό το άγγιγμα»
- Οι περιλήψεις των προηγούμενων λεγομένων του παιδιού και η σύγκριση με τα μετέπειτα λεγόμενά του

- Οι άμεσες αναφορές, δηλαδή αναφορά λεπτομερειών μετά από ερώτηση του εξεταστή. Για παράδειγμα « Μου ανέφερες ότι φορούσε αυτή τη μπλούζα, τι χρώμα ήταν;»
- Η αναφορά λεπτομερειών που δεν είχαν αναφερθεί προηγουμένως όπως « Μου είπες ότι σε άγγιξε. Σε άγγιξε πάνω ή κάτω από τα ρούχα σου;»
- Οι διευκρινιστικές αναφορές όπως «Μετά ξαπλώσαμε στον καναπέ.» « Εκείνος ξάπλωσε πάνω σου ή εσύ πάνω του;»

(Lamb et al., 2009)

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εξεταστές που χρησιμοποίησαν το NICHD είχαν πιο ολοκληρωμένες και πιο αποτελεσματικές συνεντεύξεις απ' ότι οι εξεταστές που χρησιμοποίησαν το Memorandum of Good Practice ακόμη και με τα παιδιά που ήταν μικρότερα των 6 ετών. Τα παιδιά στα οποία χρησιμοποιήθηκε το NICHD είχαν καλύτερη επίδοση στις ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης και χαμηλότερη στις ερωτήσεις που ήταν διευκρινιστικές και στις λεπτομέρειες. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση της διαδικασίας της συνέντευξης με την ηλικία και αυτό οφείλεται στο ότι οι αξιωματικοί της αστυνομίας που έκαναν τις συνεντεύξεις χρησιμοποιούσαν περισσότερο την τεχνική της ελεύθερης ανάκλησης και λιγότερο εστιασμένες ερωτήσεις. Υπήρχε ωστόσο στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ηλικιακών ομάδων σχετικά με τις ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τεχνική αυτή είναι πιο αποτελεσματική όσο μεγαλύτερο είναι το παιδί. Οι διευκρινιστικές αναφορές και οι αναφορές λεπτομερειών χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και σε πολύ νεαρά παιδιά χωρίς επιτυχία διότι υπήρχε ο κίνδυνος να αλλάξουν τα παιδιά την απάντησή τους προκειμένου να συμφωνούν με τον εξεταστή. (Lamb et al., 2009)

Σε μια άλλη μελέτη η Castelli, ο Goodman και η Ghetti (2005) εξέτασαν την επιρροή του τρόπου συνέντευξης και της ηλικίας του παιδιού θύματος στην αξιοπιστία της μαρτυρίας του στις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης. Διεξήχθησαν δύο πειράματα στα οποία οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διαβάσουν ιστορίες σεξουαλικής κακοποίησης κατά τη διάρκεια της δίκης. Οι ιστορίες αυτές περιλάμβαναν ένα αντίγραφο της κατάθεσης του παιδιού, κατά την οποία οι

ερωτήσεις κυμαίνονταν από καθόλου έως πολύ κατευθυντικές. Οι ιστορίες περιλάμβαναν την κατάθεση ενός τετράχρονου(πείραμα 2) και ενός επτάχρονου παιδιού (πείραμα 1). Στο πρώτο πείραμα η ηλικία του παιδιού (7 ετών) δεν επηρέασε τα αποτελέσματα αλλά οι ένορκοι ήταν αρκετά επιφυλακτικοί απέναντι στην αξιοπιστία του καθώς οι ερωτήσεις ήταν εντελώς καθοδηγητικές. Ωστόσο ήταν έτοιμοι να καταδικάσουν το φερόμενο δράστη ακόμη κι αν ήταν επιφυλακτικοί. Στο δεύτερο πείραμα, στο οποίο οι ερωτήσεις δεν ήταν καθόλου καθοδηγητικές και το παιδί είχε μικρότερη ηλικία οι ένορκοι ήταν περισσότερο βέβαιοι για την απόφασή τους να καταδικάσουν το φερόμενο δράστη. Η μελέτη αυτή μας δείχνει λοιπόν, ότι για να επιτευχθεί η απόλυτη αξιοπιστία στο δικαστήριο δεν μετράει τόσο η ηλικία του παιδιού όσο ο τρόπος της συνέντευξης. Επίσης, οι δικαστικοί είναι περισσότερο φιλικά προσκείμενοι προς το παιδί ακόμη κι αν είναι αβέβαιοι για την αξιοπιστία του. (Castelli et al., 2009)

Σε μια μελέτη των Hagborg, Stromwall και Tidefors (2012) ερευνήθηκε η ποιότητα της συνέντευξης για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση στο Κέντρο Υπεράσπισης των Παιδιών στη Σουηδία. Στην έρευνα συμμετείχαν 32 παιδιά ηλικίας 3 έως 16 ετών εκ των οποίων τα 29 ήταν κορίτσια και τα 3 αγόρια. Οι ερευνητές μελέτησαν τις βιντεοσκοπημένες συνεντεύξεις παιδιών οι οποίες είχαν διεξαχθεί από αστυνομικούς στην περιοχή Gothenburg κατά τα έτη 2006 – 2008. Η ελάχιστη διάρκεια της συνέντευξης ήταν μισή ώρα. Από τις 32 περιπτώσεις οι 27 αφορούσαν βιασμό, 4 σεξουαλική παρενόχληση και μια πολύ σκληρό βιασμό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συνεντεύξεις με τα μεγαλύτερα παιδιά ήταν πιο αξιόπιστες και καλύτερες σε ποιότητα από αυτές των πιο μικρών παιδιών. Τέλος, δεν βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ του τρόπου συνέντευξης και της συχνότητας καταγγελίας της σεξουαλικής κακοποίησης.

Η τελευταία έρευνα που θα αναφερθεί έλαβε χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Μεγάλη Βρετανία από το Lamb και τους συνεργάτες του το 2003 οι οποίοι θέλησαν να μελετήσουν τις ηλικιακές διαφορές στις απαντήσεις των παιδιών σε ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης και σε εστιασμένες ερωτήσεις. Το δείγμα περιλάμβανε 130 παιδιά(90 κορίτσια και 40 αγόρια) ηλικίας 4- 8 ετών τα οποία ήταν φερόμενα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Τα στοιχεία και οι μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις συγκεντρώθηκαν από αστυνομικά τμήματα τα οποία χρησιμοποιούσαν το NICHD πρωτόκολλο συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις είχαν

διεξαχθεί από εκπαιδευμένους αξιωματικούς της αστυνομίας. Οι συνεντευκτές ξεκινούσαν τη διαδικασία της συνέντευξης με ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης και συγκεκριμένα με τη φράση: «Πες μου όλα όσα θυμάσαι για ό, τι έγινε από την αρχή μέχρι το τέλος». Οι εξεταστές θα χρησιμοποιούσαν τις ερωτήσεις κλειστού τύπου, δηλαδή τις εστιασμένες ερωτήσεις μόνο αν με τα λεγόμενα του παιδιού δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε κάποιο συμπέρασμα. Για παράδειγμα, «Μήπως άγγιξε κάποιο σημείο του σώματός σου ενώ σου μιλούσε;». (Lamb et al., 2003)

Στα αποτελέσματα αποδείχτηκε ότι υπήρχαν ηλικιακές διαφορές. Τα παιδιά 4 ετών μπορούν να αναφέρουν ένα πολύ περιορισμένο αριθμό πληροφοριών στις ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης καθώς φαίνεται να παρασύρονται και να αναφέρουν πληροφορίες που δεν έχουν σχέση με το γεγονός. Όπως αναμένεται, τα μεγαλύτερα παιδιά ανέφεραν περισσότερες και πιο ακριβείς πληροφορίες για τα γεγονότα κάνοντας έτσι πιο αξιόπιστη την κατάθεσή τους. Τα παιδιά 4 ετών φάνηκε να βοηθούνται πολύ από τις εστιασμένες ερωτήσεις καθώς έρχονταν στη μνήμη της συγκεκριμένα και σημαντικά δεδομένα. Με το να αναλύσει ο εξεταστής το γεγονός σε επιμέρους στιγμές που είχαν χρονική συνέχεια πετύχαινε να κάνει τα παιδιά να αναφέρουν μεγάλο όγκο πληροφοριών χωρίς καν να υπάρξουν κατευθυντικές ερωτήσεις. Τέλος, απεδείχθη ότι οι χρονικοί προσδιορισμοί βοήθησαν μόνο τα μεγαλύτερα παιδιά δηλαδή τα επτάχρονα και τα οκτάχρονα. Αυτό συμβαίνει διότι στην ηλικία τους έχουν πλέον απόλυτη κατανόηση της χρονικής ακολουθίας σε σύγκριση με τα μικρότερα παιδιά. (Lamb et al., 2003)

3.3. Το φύλο και ερευνητικά δεδομένα

3.3.1. Το φύλο

Φύλο ενός ζωντανού οργανισμού ονομάζεται το γένος του, δηλαδή αν είναι αρσενικός ή θηλυκός. Φύλο έχουν κυρίως τα σπονδυλωτά ζώα, άρα και ο άνθρωπος, και κατά μία έννοια ορισμένα άνθη.

Συγκεκριμένο φύλο έχουν μόνον όσοι οργανισμοί αναπαράγονται αμφιγονικά και διαθέτουν μόνο ένα είδος γαμετών. Για

την αναπαραγωγή χρειάζεται η συνένωση των γαμετών των δύο τύπων (αρσενικό και θηλυκό). Έτσι, προκειμένου να αναπαραχθούν αυτοί οι οργανισμοί χρειάζεται η μεταβίβαση των αρσενικών γαμετών (σπερματοζωαρίων) στους θηλυκούς γαμέτες (ωάρια), για να συνενωθούν μεταξύ τους. Ο φορέας της μεταβίβασης ονομάζεται σπέρμα. Η μεταβίβαση αυτή πραγματοποιείται μέσω της συνουσίας στα θηλαστικά. Το τελικό αποτέλεσμα ονομάζεται γονιμοποίηση (των ωαρίων).

3.3.2. Ερευνητικά δεδομένα για το φύλο, τη σεξουαλική κακοποίηση και τις τεχνικές συνέντευξης

Δυστυχώς, οι έρευνες που έχουν γίνει είναι περιορισμένες και δεν παρουσιάζουν κάποια σημαντική διαφορά στον τρόπο συνέντευξης των αγοριών και των κοριτσιών αντίστοιχα. Όπως αναφέρουν οι Wilson και Powell (2001) συνήθως προτιμάται ο εξεταστής να είναι όμοιου φύλου με το παιδί – θύμα διότι έτσι θα αναπτυχθεί ευκολότερα η σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ αυτού και του εξεταστή και δεν θα ταυτιστεί το φύλο του εξεταστή με το φύλο του θύτη.

Η παιδική σεξουαλική κακοποίηση έχει αποδειχθεί ότι έχει αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη του παιδιού και των εφήβων, οι οποίες μπορεί να δυσχεράνουν και την ενήλικη ζωή του. Η παιδική σεξουαλική κακοποίηση έχει συνδεθεί με αυτοκτονικές τάσεις στην πορεία της ζωής του ατόμου. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές ως προς την αντιμετώπιση του ζητήματος από τα δύο φύλα. Στη μελέτη του Martin και των συνεργατών του (2004) εξετάστηκαν 2.485 σεξουαλικά κακοποιημένοι έφηβοι (13-15 ετών) από 25 διαφορετικά γυμνάσια της Αυστραλίας τα οποία κατατάσσονταν σε αύξουσα κοινωνικοοικονομική κλίμακα. Στην έρευνα μπορούσαν να συμμετάσχουν εθελοντικά αλλά με την έγγραφη άδεια του κηδεμόνα τους. Τα παιδιά συμπλήρωναν ερωτηματολόγια, με την επίβλεψη του καθηγητή τους μια φορά το χρόνο. Η έρευνα διήρκεσε 3 χρόνια και στα παιδιά δινόταν ένα ερωτηματολόγιο ανά έτος. Οι κλίμακες αξιολόγησης ήταν η Center for Epidemiological Studies Depression Scale (CES-D) που περιλάμβανε 20 ερωτήσεις που αφορούσαν την κατάθλιψη, η Beck Hopelessness Scale που περιλάμβανε 20 Σωστό/ Λάθος προτάσεις σχετικά με τις ελπίδες τους για το μέλλον, η Family Assessment Device General Functioning Subscale η οποία περιλάμβανε 14 ερωτήσεις σχετικά με την οικογενειακή λειτουργικότητα και τέλος μεμονωμένες ερωτήσεις

σχετικά με την σεξουαλική κακοποίηση και τις μετέπειτα τάσεις αυτοκτονίας. (Martin et al., 2004)

Το 87% των παιδιών είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά εκ του οποίου το 59% ήταν κορίτσια και το 27% αγόρια. Από τα αγόρια το 6% είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά από μέλος της οικογένειας ενώ από τα κορίτσια το 14%. Το 10% των αγοριών παρουσίασε καταθλιπτική συμπτωματολογία μετά το περιστατικό(-α) και το 14% των κοριτσιών αντίστοιχα. Το αίσθημα της αβοηθησίας υπήρχε σε ποσοστό 11,2% στα αγόρια και 13,2% στα κορίτσια. Από τις οικογένειες των αγοριών το 47% ήταν μη λειτουργικές και από τις οικογένειες των κοριτσιών το 52%, ποσοστά αρκετά μεγάλα. Τέλος, το 21,8% των αγοριών είχε σκέψεις αυτοκτονίας μετά την κακοποίηση ενώ στα κορίτσια το ποσοστό ανεβαίνει στο 33,6%. Το 11,3% των αγοριών παραδέχτηκε ότι είχε σχεδιάσει την αυτοκτονία του, το ίδιο και το 16,4% των κοριτσιών. Το 17,5% των αγοριών παρουσίασε αυτό- τραυματική συμπεριφορά το ίδιο και το 19,3% των κοριτσιών και το 4,5% των αγοριών και το 7,3% των κοριτσιών έκαναν απόπειρα αυτοκτονίας.(Martin et al., 2004)

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν άμεση σχέση της σεξουαλικής κακοποίησης και της αυτοκτονικής τάσης και στα δύο φύλα. Τα κορίτσια βέβαια παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά σε όλες τις κλίμακες. Παρουσιάζουν μεγάλα ποσοστά στην εμφάνιση κατάθλιψης, αυτοκτονικότητας, οικογενειακών προβλημάτων κλπ. Τα αγόρια παρουσιάζουν κι αυτά παρόμοια συμπτωματολογία αλλά σε χαμηλότερα ποσοστά πράγμα που υποδηλώνει ότι τα κορίτσια είναι πιο επιρρεπή σε καταθλιπτικές και αυτό – τραυματικές συμπεριφορές από τα αγόρια. .(Martin et al., 2004)

Η Coohey (2010) διεξήγαγε μια έρευνα στην οποία θέλησε να μελετήσει πρώτον, τις διαφορές φύλου όσον αφορά το εύρος της εσωτερίκευσης των συναισθημάτων σε σεξουαλικά κακοποιημένους εφήβους ηλικίας 11-14 ετών. Και δεύτερον, αφού απέδειξε ότι τα αγόρια είναι πιο πιθανό να εσωτερικεύουν τα συναισθήματά τους συγκριτικά με τα κορίτσια μελέτησαν την επίδραση άλλων μεταβλητών όπως τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής κακοποίησης, την έκθεση σε ενδοοικογενειακή βία και τις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους και τους κηδεμόνες τους.

Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από το National Survey on Child and Adolescent Well- Being (NSCAW), μια οργάνωση που ασχολείται με τα παιδιά – θύματα κακοποίησης. Οι ερευνητές συγκέντρωσαν δείγμα 5501 παιδιών από 97 κράτη της Αμερικής. Τα στοιχεία ελήφθησαν από συνεντεύξεις εφήβων, συνεντεύξεις φροντιστών και κηδεμόνων και συνεντεύξεις από υπαλλήλους των αρχών. Όλα αυτά τα παιδιά είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά και το είχαν καταγγείλει στις αρχές. Οι ερευνητές πήραν συνέντευξη από τους κηδεμόνες των εφήβων οι οποίοι θεωρείτο ότι τους γνώριζαν καλύτερα. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στα Αγγλικά και ένα 4% στα Ισπανικά. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν η Child Behavior Checklist η οποία περιλάμβανε 118 ερωτήσεις των οποίων οι απαντήσεις είχαν βαθμολογία 1 – 4, με το 1 να είναι ψέματα και το 4 αλήθεια. Η κλίμακα αυτή ερευνούσε 3 σύνδρομα : αγχώδεις διαταραχές, κατάθλιψη και ψυχοσωματικές διαταραχές. Η σεξουαλική κακοποίηση καταγραφόταν ως αριθμός ημερών από την πρώτη φορά, λιγότερο από ένα χρόνο ή περισσότερο. Υπήρχαν πέντε τύποι σεξουαλικής κακοποίησης: άγγιγμα, αυτό-ικανοποίηση του ενήλικα, κολπική ή πρωκτική διείσδυση και λεκτική σεξουαλική κακοποίηση.(Coohey, 2010)

Σε αντίθεση με την αρχική υπόθεση της ερευνήτριας τα αγόρια και τα κορίτσια δεν είχαν σημαντική διαφορά όσον αφορά την εσωτερίκευση των συναισθημάτων καθώς τα κορίτσια εσωτερικεύουν τα συναισθήματά τους σε ποσοστό 48% και τα αγόρια σε ποσοστό 52%. Οι δείκτες εσωτερίκευσης της συμπεριφοράς δεν άλλαξαν ότι ερευνήθηκαν και οι υπόλοιπες μεταβλητές. Κάτι άλλο που βρέθηκε είναι το γεγονός ότι τα αγόρια που είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά από κάποιο πρόσωπο που δεν ανήκε στο οικογενειακό τους περιβάλλον παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εκδηλώσουν προβλήματα συμπεριφοράς. Τέλος, τα αγόρια και τα κορίτσια που δέχθηκαν βοήθεια από τον περίγυρό τους, όπως ήταν αναμενόμενο δεν παρουσίασαν κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων συμπεριφοράς. (Coohey, 2010)

Η σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα μεγάλο πρόβλημα για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Όταν γίνει μια τέτοια καταγγελία από το παιδί ξεκινά απ’ ευθείας η συνέντευξη. Όπως έχει προαναφερθεί μέσω της σταθμισμένης συνέντευξης συγκεντρώνονται όλες οι πληροφορίες σχετικά με την κακοποίηση χωρίς κατευθυντικές ερωτήσεις και με αντικειμενικό τρόπο προκειμένου να μειώνεται το ψυχικό τραύμα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Οι Fondren- Happel, Fanetti και

Visio (2012) θέλησαν να μελετήσουν την επίδραση του φύλου του εξεταστή και του φύλου του παιδιού κατά τη συνέντευξη. Μετά παρακολούθηση πολλαπλών βιντεοσκοπημένων συνεντεύξεων οι ερευνητές κατέληξαν ότι το φύλο του παιδιού και του εξεταστή δεν επηρεάζουν τη διαδικασία. Αυτό βέβαια έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενα ευρήματα ερευνών. Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά το φύλο του παιδιού σε συνδυασμό με το φύλο του εξεταστή δεν επηρεάζουν στο αν το παιδί θα «ανοιχτεί» ευκολότερα και θα μιλήσει για όσα συνέβησαν. Η αποκάλυψη και η συζήτηση θα εξαρτηθούν από τη στάση του εξεταστή και τον τύπο των ερωτήσεων που θα κάνει. (Fondren – Happel et al., 2012)

Οι Katz και Hershkowitz (2010) θέλησαν να μελετήσουν την επίδραση του φύλου και της ηλικίας του παιδιού στις ζωγραφιές γεγονότων που τους ζητήθηκαν να κάνουν μετά τη σεξουαλική κακοποίηση. Το δείγμα περιλάμβανε 125 παιδιά, ηλικίας 4 - 14, φερόμενα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Τα παιδιά εξετάστηκαν αρχικά με ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου και χωρίστηκαν τυχαία σε 2 ομάδες. Στη μια ομάδα ανατέθηκε μετά τη συνέντευξη να ζωγραφίσουν το περιστατικό και στην άλλη όχι. Η πειραματική ομάδα περιλάμβανε 69 παιδιά και η ομάδα ελέγχου 56. Όλα τα παιδιά περνούσαν από συνέντευξη δύο φορές. Τα παιδιά της πειραματικής ομάδας απεδείχθη ότι είχαν καλύτερη επίδοση στις ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης αλλά και στις εστιασμένες ερωτήσεις, απ’ ότι τα παιδιά στην ομάδα ελέγχου. Το θετικό αποτέλεσμα της ζωγραφικής των γεγονότων ήταν προφανές και δεν συσχετίστηκε με την ηλικία, το φύλο και τον τύπο της σεξουαλικής κακοποίησης. Η τεχνική αυτή μπορεί να βοηθήσει στη διαλεύκανση των γεγονότων σε μια υπόθεση σεξουαλικής κακοποίησης. Τέλος, τα παιδιά «ανοίγονταν» στον εξεταστή και αποτύπωναν στο χαρτί της αναμνήσεις τους ανεξάρτητα από το φύλο τους. (Katz & Hershkowitz, 2010)

Η τελευταία έρευνα που θα αναφέρω είναι αρκετά παλιά, έγινε δηλαδή το 1994 από τους Boat και Everson αλλά έχει σημαντικά ευρήματα σχετικά με το φύλο και τις ανατομικές κούκλες. Στην έρευνα συμμετείχαν 223 παιδιά ηλικίας 2-5 ετών από χαμηλά έως υψηλά κοινωνικά στρώματα, τα οποία βρέθηκαν σε κάποια παιδιατρική κλινική κάποια στιγμή με τους γονείς τους. Οι ερευνητές προσέγγισαν τους γονείς όσο βρίσκονταν στο χώρο υποδοχής της κλινικής και τους ζήτησαν την άδεια για να συμμετάσχει το παιδί τους στο πείραμα με τις ανατομικές κούκλες. Η διαδικασία είχε ως εξής: διεξαγόταν μια συνέντευξη με το παιδί η οποία διαρκούσε

30 λεπτά και οι γονείς κάθονταν μακριά από το παιδί αφού είχαν πρώτα συμπληρώσει ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με τη συμπεριφορά και τυχόν σεξουαλική κακοποίηση. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης του παιδιού απαγορευόταν η οποιαδήποτε αλληλεπίδραση γονέα και παιδιού. Δόθηκαν στο παιδί 4 κούκλες, δύο από αυτές αναπαριστούσαν έναν άνδρα και μια γυναίκα και οι άλλες δύο ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Οι ερευνητές έκαναν ερωτήσεις στα παιδιά σχετικά με την ονομασία κάθε μέρους του σώματος και τη λειτουργία του. Μελέτησαν τη σεξουαλική συμπεριφορά που επεδείκνυε το παιδί, το αν το παιδί έβγαζε τα ρούχα των κουκλών, αν εξερευνούσε τα γεννητικά τους όργανα και αν τις έβαζε να φιλιούνται ή να κάνουν έρωτα. Τα μισά παιδιά ήταν αγόρια και τα μισά κορίτσια.(Boat & Everson, 1994)

Στα αποτελέσματα της έρευνας βρέθηκε ότι τα αγόρια ήταν τρείς φορές πιο πιθανό να βγάλουν τα ρούχα της κούκλας και να εξερευνήσουν τα γεννητικά τους όργανα. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια ηλικίας 2 ετών εξερευνούσαν τα γεννητικά όργανα της κούκλας. Τα αγόρια τα οποία είχαν μπροστά τους άνδρα εξεταστή ήταν πιο πιθανό να αγγίζουν το στήθος της κούκλας σε αντίθεση με τα αγόρια τα οποία είχαν γυναίκα εξετάστρια. Δεν υπήρχαν φυλετικές διαφορές στα παιδιά 3 ετών και πάνω όσον αφορά το παιχνίδι με τις κούκλες, όταν τα άφηναν μόνα τους. Τέλος, τα αγόρια 5 ετών επέδειξαν σεξουαλική συμπεριφορά, δηλαδή έβαλαν τις κούκλες να κάνουν έρωτα όταν ο ερευνητής τους είπε «δείξε μου τι μπορούν να κάνουν αυτές οι κούκλες μαζί». (Boat & Everson, 1994)

4. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4.1. Ρομά, Δίγλωσσα ή Πολύγλωσσα και Αλλόθρησκα παιδιά

4.1.1. Δίγλωσσα ή Πολύγλωσσα παιδιά

Με τον όρο Διγλωσσία εννοούμε την παράλληλη κατάκτηση δύο γλωσσών στα πρώτα χρόνια της ζωής ενός παιδιού, μεταξύ 0 και 5 ετών. Αυτό που πρέπει να ξέρουν οι γονείς των δίγλωσσων παιδιών είναι ότι η διγλωσσία δεν προκαλεί σύγχυση στο παιδί.(Παλαιολόγου, 2013)

Έρευνες που συνέκριναν μονόγλωσσα και δίγλωσσα παιδιά σε διάφορες ηλικίες, επιβεβαίωσαν ότι τα δίγλωσσα παιδιά δεν υστερούν σε τίποτε από αυτά που έχουν εκτεθεί σε μία μόνο γλώσσα. Τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά ο λόγος και στις δύο κατηγορίες παιδιών εξελίσσεται με παρόμοιο ρυθμό. Η αλήθεια βέβαια είναι ότι η ανάπτυξη των δύο γλωσσών δεν είναι συνήθως ταυτόχρονη και είναι σπάνιο να έχουμε το ίδιο ακριβώς επίπεδο ικανότητας και στις δύο γλώσσες.(Παλαιολόγου, 2013)

Στην περίπτωση αυτή, στόχος θα πρέπει να είναι η επαρκής κατάκτηση της μίας γλώσσας αρχικά και στη συνέχεια η έκθεσή του και στη δεύτερη γλώσσα. Αυτό που είναι ίσως πιο σημαντικό να γνωρίζουν οι γονείς που μεγαλώνουν ένα δίγλωσσο παιδί είναι ότι ο κάθε γονέας θα πρέπει να μιλά στο παιδί στην μητρική του γλώσσα, την οποία κατέχει και χειρίζεται πολύ καλά. Οι γονείς μπορούν να μιλούν μεταξύ τους σε όποια γλώσσα θέλουν αρκεί αυτή να είναι πάντα η ίδια. (Παλαιολόγου, 2013)

4.1.2 Παιδιά Ρομά

Ένα παιδί Ρομά στην Ελλάδα έχει περισσότερες πιθανότητες να γεννηθεί σε μια πολυπληθή οικογένεια, να μεγαλώσει σε ένα ανθυγιεινό περιβάλλον με βασικές ελλείψεις σε στοιχειώδη αγαθά, να φοιτήσει σε μερικές τάξεις του δημοτικού

σχολείου, το οποίο και θα εγκαταλείψει για να εργαστεί σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραοικονομία ή για να βοηθήσει σε δουλειές του νοικοκυριού. Είναι πιθανό να υποστεί διακριτική μεταχείριση σε συναλλαγές με κρατικούς φορείς και με μη Ρομά άτομα, να κάνει οικογένεια σε μικρότερη ηλικία και με περισσότερα μέλη και να πεθάνει νεότερος από τον μέσο Έλληνα. Οι Ρομά είναι μια ιδιαίτερη ετερόκλητη πληθυσμιακή ομάδα στην Ελλάδα, η οποία αδυνατεί σε σημαντικό βαθμό να ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία και αποκλείεται από τη δυνατότητα πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες. Ο πληθυσμός τους υπολογίζεται από 120,000 έως 250.000 άτομα και είναι διάσπαρτος σε δεκάδες οικισμούς σε όλη τη χώρα. Τα παιδιά αποτελούν τη μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα, εφόσον σύμφωνα με στοιχεία, φθάνουν το 45% στις ηλικίες κάτω των 15 ετών 12, ανεβάζοντας το συνολικό πληθυσμό τους πάνω από 50.000 έως 110.000 άτομα. Η φτώχεια είναι γενικό χαρακτηριστικό των Ρομά. Η υψηλή ανεργία, η υποαπασχόληση και οι συνήθεις ασχολίες με το παραεμπόριο και την παραοικονομία, επιτείνουν την οικονομική στέρηση και συχνά τους φέρνουν αντιμέτωπους με δυνάμεις καταστολής. Παράλληλα, η εμφάνιση μεταναστών Ρομά και μη, προκαλεί προβλήματα στον ιθαγενή πληθυσμό, όχι τόσο στη διαφοροποίηση τους αλλά στον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ τους. Η συσσώρευση πολλαπλών μειονεξιών προκαλεί τον αποκλεισμό τους από μια σειρά αγαθών και υπηρεσιών κυρίως, στη στέγαση, στην υγεία, στη διακριτή αντιμετώπισή τους και στην εκπαίδευση. Το στεγαστικό αποτελεί κεντρικό ζήτημα στην επιδίωξη ενσωμάτωσης και αιτία συγκρούσεων μεταξύ Ρομά και τοπικών και κεντρικών αρχών. Πολλοί διαμένουν σε πρόχειρες σκηνές ή παραπήγματα, σε οικισμούς-καταυλισμούς σε δημόσιες εκτάσεις. Έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες για μετεγκατάσταση των Ρομά σε κανονικές κατοικίες ή ακόμα για δημιουργία έργων υποδομής σε κάποιους καταυλισμούς. Ωστόσο το πρόβλημα παραμένει έντονο, ιδιαίτερα όταν οι χώροι αυτοί διεκδικούνται από τοπικές ή άλλες αρχές ή στοχοποιούνται ως εστίες μολύνσεων και παραβατικότητας για τη γύρω περιοχή. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης σε υποβαθμισμένες περιοχές έχουν σοβαρές επιπτώσεις για την υγεία τους και ιδιαίτερα των παιδιών. Από την άλλη πλευρά στα νοικοκυριά που διαμένουν σε κανονικές κατοικίες παρατηρείται μεγάλος συνωστισμός λόγω του μεγέθους του νοικοκυριού, όπου η αναλογία ατόμων ανά δωμάτιο είναι στα 2,8,19 δηλαδή διπλάσια από την αναλογία 1 προς 4 της υπόλοιπης Ελλάδας. Η πρόσβαση σε υπηρεσίες που σχετίζονται με την υγεία, γενικά, συντελεί στα αυξημένα ποσοστά βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας και στο προσδόκιμο

ζωής που εμφανίζουν, το οποίο είναι χαμηλότερο σε σχέση με τον υπόλοιπο ελληνικό πληθυσμό. Τα παιδιά των Ρομά μεγαλώνουν σε ένα εχθρικό περιβάλλον. Οι αναφορές για εκδηλώσεις βίας και ρατσιστικών εκδηλώσεων από όργανα καταστολής και άλλους είναι συχνές. Από τις προαναφερθείσες καταγγελίες, ορισμένες αφορούν σε παραβίαση των δικαιωμάτων των Ρομά στην πρόσβαση στην εκπαίδευση. Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια η συμμετοχή τους στην εκπαίδευση παραμένει χαμηλή. Σύμφωνα με στοιχεία πρόσφατης έρευνας το 51% των παιδιών ηλικίας 6-15 χρονών πηγαίνει στο δημοτικό σχολείο και ένα 4% συνδυάζει σχολείο και εργασία. Η συμμετοχή στην προσχολική αγωγή δεν αναφερόταν, ενώ τα ποσοστά ήταν πολύ χαμηλά στο γυμνάσιο και το λύκειο. Από τα μισά παιδιά που φοιτούν στα δημοτικά είναι αμφίβολο πόσα θα καταφέρουν να το ολοκληρώσουν. Η σχέση του παιδιού Ρομά με το σχολείο διέρχεται από διάφορες διελκυστίνδες, όπως η διακύβευση του ελέγχου του παιδιού από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, η αντίληψη του παιδιού ως εργατική δύναμη που συνεισφέρει στο νοικοκυριό αλλά και από τις γενικότερες απόψεις πολλών γονιών Ρομά περί της χρησιμότητας της εκπαίδευσης. Παράλληλα, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που κάνουν λιγότερο επιθυμητό το σχολείο. Συχνά αναφέρονται οι αποστάσεις που θα πρέπει να διανύσει ο μαθητής, αλλά και γενικότεροι διαχωρισμοί, όπως περιπτώσεις περιορισμένης ποσόστωσης των σχολείων από παιδιά Ρομά. (Δασκαλάκης, 2012)

4.1.3. Αλλόθρησκα Παιδιά

Ο όρος θρησκεία, που χρησιμοποιείται ενίοτε εναλλακτικά με την λέξη πίστη, ή σύστημα πίστης καθορίζει γενικώς την πίστη στο υπερφυσικό, το ιερό ή το θείο και τους ηθικούς κώδικες, πρακτικές, αξίες, οργανισμούς και τελετουργικά που συνδέονται της. Ανάλογα με την κουλτούρα και τον πολιτισμό στον οποίο έχει μεγαλώσει κάποιος διαμορφώνει και τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Ο Μουσουλμανισμός είναι μια θρησκεία η οποία έχει πολλούς ακόλουθους. Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν βαθιά στον Αλλάχ και έχουν καθημερινούς περιορισμούς προκειμένου να εξασφαλίσουν την αιώνια ζωή. Στους περιορισμούς αυτούς ανήκουν, η τροφή, οι προγαμιαίες σχέσεις, το ντύσιμο, η προσευχή, ο γάμος, οι σχέσεις των δύο φύλων και η νηστεία. Αναφέρω τον Μουσουλμανισμό διότι είναι η δεύτερη

θρησκεία στον κόσμο με τους περισσότερους πιστούς μετά το Χριστιανισμό και επίσης υπάρχει μουσουλμανική μειονότητα στην Ελλάδα.

4.2. Τεχνικές Συνέντευξης Παιδιών Διαφορετικών Πολιτισμικών Πλαισίων

Όταν ο εξεταστής καλείται να πάρει συνέντευξη από ένα παιδί το οποίο έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση πρέπει όπως έχουμε προαναφέρει να έχει μελετήσει το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο αυτό ανήκει. Ένα παιδί δίγλωσσο ή πολύγλωσσο μπορεί να γνωρίζει καλά τη γλώσσα στην οποία γίνεται η συνέντευξη αλλά μετά το στάδιο της γνωριμίας με τον εξεταστή που προχωράμε στο στάδιο της ανάκρισης κατά το οποίο πρέπει να ειπωθούν λεπτομέρειες και πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες, μπορεί να παρουσιάσει δυσκολίες. Το ζήτημα του να παραβρίσκεται διερμηνέας κατά τη διάρκεια της συνέντευξης είναι μεγάλης σημασίας. Ακόμη κι αν το παιδί είναι δίγλωσσο μπορεί να ζητηθεί διερμηνέας. Τα δίγλωσσα παιδιά μπορεί να χρησιμοποιούν λέξεις και από τις δύο γλώσσες που γνωρίζουν ή να μην ξέρουν την λέξη που ταιριάζει για να ολοκληρώσουν τα νοήματά τους. Η μετάφραση δεν αφορά μόνο τις λέξεις αλλά και την κατανόηση της πολιτισμικής σημασίας των λέξεων. (Wilson & Powell, 2001)

Είτε λοιπόν, η συνέντευξη γίνεται με την παρουσία διερμηνέα είτε όχι ο εξεταστής έχει χρέος να γνωρίζει κάποια βασικά στοιχεία για τον πολιτισμό και την κουλτούρα του παιδιού που έχει απέναντί του. Υπάρχουν τέσσερις βασικοί τομείς τους οποίους πρέπει να υπολογίσει ο εξεταστής κατά τη συνέντευξη με ένα παιδί διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου.

- Πρέπει να προσδιορίσει το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει το παιδί. Αυτό πρέπει να γίνει με μεγάλη προσοχή. Κάποια πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα περιλαμβάνουν ομάδες οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν ίδιες χωρίς να είναι. Για παράδειγμα, οι κάτοικοι της Ασιατικής Ηπείρου, ονομάζονται Ασιάτες. Αν και υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των Ασιατικών λαών υπάρχουν και πολλές διαφορές, όπως η θρησκεία ή η ιστορία της κάθε χώρας.

- Το δεύτερο πράγμα που πρέπει να κάνει ένας εξεταστής είναι να μελετήσει ποια στοιχεία του πολιτισμικού περιβάλλοντος του παιδιού και του δικού του είναι όμοια. Δηλαδή, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις παιδιού και εξεταστή είναι πολύ διαφορετικές; Ποια είναι τα κοινά σημεία τους; Ποιες είναι οι απόψεις του οικογενειακού περίγυρου και της θρησκευτικής του ιδεολογίας για τη σεξουαλική κακοποίηση; Πώς η κοινωνία του παιδιού αντιμετωπίζει την εξουσία; Ποιος είναι αρμόδιος να κάνει την ανάκριση; Τι είδους ερωτήσεις μπορεί να κάνει ο εξεταστής; Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ευθείες ερωτήσεις; Επιτρέπεται η βλεμματική επαφή; Υπάρχουν άνθρωποι με τους οποίους το παιδί δεν επιτρέπεται να μιλήσει; Πώς βλέπει το παιδί τους μεγαλύτερούς του; Οι Πρεσβείες και τα Προξενεία είναι πιθανό να μπορούν να απαντήσουν σε αυτά τα ερωτήματα αλλά υπάρχουν και βιβλία τα οποία εξηγούν και απαντούν σε τέτοια θέματα. Όπως αναφέρουν οι Wilson και Powell (2001), ο Sattler το 1998 αναφέρει στο βιβλίο του ότι είναι πολύ εύκολο να γενικεύσουμε συγκεκριμένα στοιχεία μιας κουλτούρας. Αυτό πρέπει να το προσέξει ο εξεταστής διότι δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να κάνει το παιδί ή την οικογένειά του να νιώσει άσχημα ή μειονεκτικά για την καταγωγή τους. Αν επίσης, νιώσει προκατειλημμένος απέναντι στον πολιτισμό και την κουλτούρα του παιδιού, άσχετα αν έχει κάποια δυσάρεστη εμπειρία, καλό θα ήταν να αναλάβει κάποιος άλλος τη διαδικασία της συνέντευξης.
- Ο τρίτος τομέας στον οποίο πρέπει να δώσει εξέχουσα προσοχή είναι το κατά πόσο το παιδί ακολουθεί την ίδια ιδεολογία με τους γονείς του ή έχει ασπαστεί τον τρόπο ζωής και τον πολιτισμό της χώρας που ζει σε περίπτωση που οι γονείς είναι διαφορετικής εθνικότητας από τη χώρα στην οποία μεγαλώνει το παιδί (π.χ. μετανάστες). Είναι πιο σύνηθες το φαινόμενο το παιδί να δίνει λιγότερη προσοχή στις παραδόσεις απ’ ότι οι γονείς του και αυτό όταν έρχεται η ώρα της ανακριτικής διαδικασίας μπορεί να προκαλέσει ένταση μεταξύ των μελών της οικογένειας και των εξεταστών. Τέτοια περιστατικά μπορεί

να αλλοιώσουν την ποιότητα της συνέντευξης, ιδιαίτερα αν κάποιο μέλος της οικογένειας είναι παρόν στη συνέντευξη.

- Τέλος, πρέπει να δοθεί εξέχουσα προσοχή στα διαδικαστικά ζητήματα της συνέντευξης όπως: αν πρέπει ο εξεταστής να είναι από την ίδια πολιτισμική ομάδα με το παιδί, πώς πρέπει να ντυθεί ο εξεταστής προκειμένου να μην νιώσει το παιδί προσβολή και άγχος, αν η βλεμματική επαφή μπορεί να επηρεάσει αρνητικά το αποτέλεσμα της συνέντευξης και αν τα μέσα της συνέντευξης (π.χ. κούκλες με ανατομικές λεπτομέρειες) είναι τα κατάλληλα και ταιριάζουν με τον πολιτισμό του παιδιού. (Wilson & Powell, 2001)

Ας δούμε τώρα, τι πρέπει να λάβει υπόψη του ένας εξεταστής όταν καλείται να επιλέξει διερμηνέα. Αρχικά είναι απαραίτητο να οριστεί σε αυτό το ρόλο κάποιος επαγγελματίας που προφανώς θα έχει άριστη γνώση της γλώσσας του παιδιού. Λόγω του ότι ο εξεταστής δεν θα καταλάβει τα λόγια και τα σχόλια του παιδιού και του διερμηνέα, είναι απαραίτητο ο διερμηνέας που θα οριστεί να είναι εκπαιδευμένος ώστε να γνωρίζει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις μιας συνέντευξης. Θα πρέπει να είναι αμερόληπτος και ουδέτερος και να μεταφέρει στον εξεταστή αυτά ακριβώς που του είπε το παιδί ακόμη κι αν σ αυτά συμπεριλαμβάνονται βωμολοχίες. Ένας μη εκπαιδευμένος διερμηνέας μπορεί να σοκαριστεί από τα λεγόμενα του παιδιού και να μην το πιστέψει γι αυτό και η επιλογή του πρέπει να είναι προσεκτική. Το να παραμείνει αμερόληπτος και αμέτοχος στα λεγόμενα του παιδιού είναι πολύ σημαντικό, όσο σημαντικό είναι να κάνει το ίδιο και ο εξεταστής. Γι’ αυτό το λόγο είναι επιτακτικής σημασίας ως διερμηνέας να μην είναι κάποιο άτομο από το οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον του παιδιού όταν αυτό είναι δυνατό. (Wilson & Powell, 2001)

Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει το φύλο του διερμηνέα. Για παράδειγμα, για κάποιες πολιτισμικές ομάδες είναι ανάρμοστο να πάρει συνέντευξη ένας άνδρας από ένα κορίτσι σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση και το αντίθετο. Ακόμη, ένα παιδί μπορεί να φοβάται να μιλήσει σε ένα πρόσωπο αρχής αν αυτό είναι του αντίθετου φύλου. Ο εξεταστής δεν πρέπει να παραβλέπει ότι υπάρχει κίνδυνος το παιδί να φοβάται να μιλήσει λόγω της επικείμενης τιμωρίας που θα πάρει από την οικογένειά του λόγω της συμπεριφοράς του να μιλήσει για τέτοια θέματα όσο παράλογο κι αν ακούγεται αυτό. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να προηγηθεί μια συζήτηση με τους

γονείς και το παιδί πριν την συνέντευξη έτσι ώστε να γνωρίζουν τις ερωτήσεις που θα διατυπωθούν. (Wilson & Powell, 2001)

4.3. Ερευνητικά Δεδομένα

Σύμφωνα με τους Brooks και Webb (2013) η ενδοοικογενειακή σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα πρόβλημα το οποίο έχει απασχολήσει πολλές οικογένειες ανεξαρτήτως εθνικότητας, κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου και εκπαιδευτικού επιπέδου. Ωστόσο, οι έρευνες έχουν δείξει ότι η κακοποίηση έχει στόχο νεαρά κορίτσια και γυναίκες εθνικιστικών μειονοτήτων. Τα μεγαλύτερα ποσοστά βίας και κακοποίησης παρουσιάζονται στον πληθυσμό των Αθίγγανων που ζουν ως νομάδες και μετακινούνται τακτικά. Δυστυχώς δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία που να το επιβεβαιώνουν αλλά το 2005 κατά τη διάρκεια ενός συνεδρίου που πραγματευόταν αυτό το ζήτημα στην Ουαλία, ειπώθηκε από την Ουαλική Κοινότητα ότι οι γυναίκες της φυλής των Αθίγγανων βιώνουν την κακοποίηση από μικρή ηλικία και αυτό τις οδηγεί στο να αφήσουν το σπίτι τους και να αναζητήσουν μια ζωή χωρίς βία. Όσες δεν μπορούν να το κάνουν αυτό σιωπούν και δεν αναζητούν βοήθεια από κανέναν.

Τα παιδιά αυτών των γυναικών είναι πολύ συχνά θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, ιδιαιτέρως τα κορίτσια. Τα κακοποιημένα αυτά παιδιά παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά ψυχικών διαταραχών, ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες και σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα. Μετά τις μητέρες τους τα παιδιά αυτά διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να πέσουν θύματα πολλαπλών μορφών κακοποίησης. Πολλές φορές, το κράτος αναλαμβάνει την προστασία αυτών των παιδιών με την απομάκρυνσή τους από το σπίτι τους. Στις κοινωνίες αυτές ο φόβος της κοινωνικής κατακραυγής κάνει τις γυναίκες και τα παιδιά να σιωπούν γιατί όπως αναφέρεται στο άρθρο « Δεν εμπιστεύονται κανέναν και πρέπει να υπομείνουν όσα περνάνε». Σε μια μελέτη στη Βόρεια Ουαλία βρέθηκε ότι το 61% των παντρεμένων γυναικών Αθίγγανων (από ηλικία 13 ετών και άνω) έχουν βιώσει κακοποίηση και στην Ιρλανδία το ποσοστό φτάνει το 81% ενώ στον υπόλοιπο πληθυσμό το ποσοστό ανέρχεται στο 27%. (Brooks & Webb, 2013)

Στο άρθρο των Philip Gilligan και Shamim Akhtar (2006) μελετήθηκαν τα πολιτισμικά εμπόδια που συναντούν οι εξεταστές όταν πρέπει να πάρουν συνέντευξη

από κάποιο παιδί ή γυναίκα που ανήκει σε Ασιατική μειονότητα και ζει στη μεγάλη Βρετανία. Όπως έχει προαναφερθεί οι εξεταστές πρέπει να γνωρίζουν πώς να αντιμετωπίζουν τα παιδιά μειονοτήτων. Το άρθρο αυτό δίνει έμφαση σε τέσσερα βασικά θέματα: την προστασία των παιδιών μειονοτήτων από τη σεξουαλική κακοποίηση, το σεβασμό και την κατανόηση στη διαφορετική ιδεολογία και πίστη του άλλου, την απουσία γενίκευσης της πίστης όλων των Ασιατών και τέλος την απουσία ρατσισμού και υποτίμησης των διαφορετικών πιστεύω και στάσεων ζωής.

Η μέχρι το 2005 έρευνα έχει δείξει ότι μόνο το 7% των αναφορών για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση έχει ερευνηθεί από τις αστυνομικές αρχές του Bradford γιατί όλες οι υπόλοιπες έχουν αποσυρθεί από τις οικογένειες των Ασιατών. Το Bradford όπως οι περισσότερες περιοχές της Μεγάλης Βρετανίας χαρακτηρίζονται από πληθώρα εθνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών διαφορών. Το 2001, το 18% του πληθυσμού του καλυπτόταν από Ασιάτες μετανάστες εκ ων οποίων το 14,5% ήταν Πακιστανοί. Κατοικούν σε περιοχές λιγότερο αναπτυγμένες και βιώνουν έντονο ρατσισμό και καθημερινές δυσκολίες. Στην έρευνα λοιπόν που πραγματοποίησαν οι Gilligan και Akhtar το 2005 συμμετείχαν 130 Ασιάτισσες οι οποίες είχαν λάβει βοήθεια από κοινοτικά κέντρα του Bradford. Όλες ήταν μουσουλμάνες και η γλώσσα τους ήταν αραβικά. Τους δόθηκε να διαβάσουν μια ιστορία ενός κοριτσιού το οποίο κακοποιείτο σεξουαλικά από το θείο του, από τα 5έως τα 11 του χρόνια. Το κορίτσι αυτό μίλησε στη μητέρα του για την κακοποίηση και η μητέρα της, της είπε να το κρατήσει μυστικό προκειμένου να διασφαλιστεί η καλή φήμη της οικογένειας και οι οικογενειακές σχέσεις. Στη συνέχεια ζητήθηκε από τις συμμετέχουσες να εκφράσουν την άποψή τους για το αν η μητέρα του κοριτσιού αντέδρασε και βοήθησε την κόρη της. Στην έρευνα πήραν μέρος μόνο 3 άνδρες, μουσουλμάνοι επίσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών που συμμετείχαν ανέφεραν ότι η μητέρα έπρεπε να έχει μιλήσει στις αρχές αλλά δεν μπορούν να την κατηγορήσουν επειδή ήθελε να κρατήσει άσπιλη τη φήμη και το σεβασμό προς την οικογένειά της. Αυτό βέβαια όπως αποδεικνύεται, είχε μεγαλύτερη σημασία από εκείνη απ’ ότι η ψυχική και σωματική υγεία του παιδιού της. Σύμφωνα με τον Gilligan η στάση των γυναικών αυτών μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη γνώσης για τη σεξουαλική κακοποίηση, έλλειψη γνώσης για την ύπαρξη φορέων που μπορούν να βοηθήσουν σε τέτοιες περιπτώσεις, φόβος λόγω της έκθεσης σε περίπτωση που η κακοποίηση αποκαλυφθεί και φόβος ότι

οι αρχές δεν θα τους καταλάβουν και δεν θα κατανοήσουν τη θρησκευτική και οικογενειακή τους ιδεολογία.(Gilligan & Akhtar, 2006)

Λόγω της αδυναμίας συμμετοχής παιδιών μειονοτήτων σε μελέτες και έρευνες η Singh και οι συνεργάτες της (2010) διεξήγαγαν μια μελέτη στην οποία είχαν λάβει μέρος γυναίκες που είχαν βιώσει σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία. Ήταν όλες Ασιάτισσες και είχαν μεταναστεύσει στις ΗΠΑ από την Ινδία, το Πακιστάν, τις Φιλιππίνες, Τα νησιά Φίτζι και το Νεπάλ. Το δείγμα περιλάμβανε 13 γυναίκες εκ των οποίων οι 5 πέρασαν από σταθμισμένη συνέντευξη και οι υπόλοιπες 8 αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου. Οι συνεντεύξεις εστίασαν στο πώς χειρίστηκαν αυτές και οι οικογένειες του την κακοποίηση και στη συνέχεια οι αρχές. Η κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση κυμαινόταν από 20.000$ έως 40.000$ ετησίως. Οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις ήταν οι εξής: 5 Ινδουίστριες, μία Άθεη, 6 Μουσουλμάνες και μια Χριστιανή. Οι εξεταστές αντιμετώπισαν τις γυναίκες με μεγάλο σεβασμό στις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και στα βιώματά τους. Κατά το πρώτο στάδιο της μελέτης οι εξεταστές πήραν τρείς συνεντεύξεις από τις γυναίκες οι οποίες διαρκούσαν από 60 έως 90 λεπτά. Η πρώτη επικεντρωνόταν στην σεξουαλική κακοποίηση και στον τρόπο που αντιμετωπίστηκε από τις αρχές και το ίδιο το άτομο. Η δεύτερη έδινε έμφαση στο πώς διαχειρίστηκε το άτομο την εμπειρία προκειμένου να την ξεπεράσει και η τρίτη για το πόσο καιρό μετά το άτομο ένιωσε ότι ξεπέρασε το τραύμα της σεξουαλική κακοποίησης. (Singh et al., 2010)

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τις εμπειρίες τους επηρέασαν το φύλο τους, η φήμη και ο σεβασμός προς την οικογένεια, η κοινωνική τους θέση και η εθνική τους ταυτότητα. Όλες ανέφεραν ότι το φύλο τους υποδεικνύει ότι πρέπει να είναι αγνές και παρθένες μέχρι το γάμο τους. Πολλές από αυτές ένιωσαν υπεύθυνες για ότι τους συνέβη και ότι ντρόπιασαν την οικογένειά τους. Από τις αρχές αντιμετωπίστηκαν με μεγάλη δυσπιστία όσες εξετάστηκαν στη Νότια Ασία και με μεγάλη κατανόηση όσες εξετάστηκαν στις ΗΠΑ. Ανέφεραν ότι εξετάστηκαν με συνέντευξη χωρίς πρόσθετα μέσα όπως ανατομικές κούκλες ή ζωγραφιές και πάντα παρενέβαινε η οικογένειά τους λέγοντας στους εξεταστές ότι αυτά που ρωτούσαν ήταν απρεπή. Όπως έχει προαναφερθεί σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης σε μειονότητες οι ερωτήσεις δίνονται στους γονείς του παιδιού πριν τη διαδικασία. Ανέφεραν ότι η yoga και ο διαλογισμός τις βοήθησε να ξεπεράσουν το τραύμα τους. (Singh et al. 2010)

Η Capri και οι συνεργάτες της (2012) έκαναν μια μελέτη στη Νότια Αφρική όπου πήραν συνεντεύξεις από ψυχολόγους, αστυνομικούς και κοινωνικούς λειτουργούς που εργάστηκαν στη Νότια Αφρική και αντιμετώπισαν περιπτώσεις παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, σωματικής κακοποίησης, παραμέλησης και βίας. Λόγω της μεγάλης δυσκολίας να έχουμε δείγμα παιδιών για τις μελέτες αυτές, τα στοιχεία μας τα δίνουν οι ενήλικες που είχαν τέτοιου είδους βιώματα κατά την παιδική ηλικία τους ή οι φορείς που έχουν ασχοληθεί με αυτές τις περιπτώσεις. Ο σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να εστιάσει στον τρόπο που χειρίστηκαν οι ειδικοί την παιδική σεξουαλική κακοποίηση και τον τρόπο θεραπείας που ακολουθήθηκε στην περιοχή Helderberg, του δυτικού Cape Town. Οι ερευνητές πήραν συνέντευξη από τους ψυχολόγους, αστυνομικούς και κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι είχαν ασχοληθεί με τα παιδιά που είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Οι παραπάνω χρησιμοποίησαν σταθμισμένες συνεντεύξεις για να εξετάσουν τα παιδιά και έγινε ευρεία χρήση των κουκλών με ανατομικές λεπτομέρειες λόγω του νεαρού της ηλικίας των περισσοτέρων. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι οι ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και αστυνομικοί κατάγονταν από τη Βόρεια Αμερική, τη Μεγάλη Βρετανία και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Λόγω αυτού όλες οι συνεντεύξεις γίνονταν με την παρουσία διερμηνέα. Τέλος, βρέθηκε και κάτι ακόμη εξαιρετικά ενδιαφέρον, ότι δηλαδή η ενασχόληση όλων αυτών των ατόμων με τέτοιες περιπτώσεις αυξάνει τον κίνδυνο να υπάρξει και ψυχολογικό αντίκτυπο στους ίδιους σε βάθος χρόνου. (Capri et al., 2012)

Η σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα πρόβλημα που απασχολεί και την Τουρκική κοινωνία. Ελάχιστες από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά και πολλές από αυτές που δημοσιεύθηκαν έχουν αποσυρθεί δηλώνοντας ότι το συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί ταμπού για τη θρησκεία και την κοινωνία των Τούρκων. Ο Karanfil και οι συνεργάτες του (2013) θέλησαν να ερευνήσουν τα δημογραφικά στοιχεία, τη σχέση θύτη και θύματος και τα μέχρι τώρα ευρήματα της σεξουαλικής κακοποίησης. Κατά την έρευνα αυτή εξετάστηκαν 324 παιδιά - θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, ηλικίας 7-16, μεταξύ του Ιανουαρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2010. Τα παιδιά αυτά εξετάστηκαν με πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις στο Department of Forensic Medicine (Kahramanmaras Sutcu Imam University Medical Faculty. Από τα 324 θύματα, τα 268 ήταν κορίτσια και τα 56 αγόρια. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι τρόποι σεξουαλικής κακοποίησης ήταν :

κολπική διείσδυση στα 160 παιδιά, πρωκτική διείσδυση στα 117, στοματική διείσδυση σε 7 και φιλιά, χάδια στα γεννητικά όργανα σε 60 παιδιά. Από τις 324 περιπτώσεις οι 149 έγιναν από άτομο του οικογενειακού περιβάλλοντος. Τέλος, 85 παιδιά είχαν τραύματα στα γεννητικά τους όργανα. (Karanfil et al., 2013)

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρθηκε μια έρευνα των Boat και Everson (1994) στην οποία μελετήθηκε η σεξουαλική συμπεριφορά των αγοριών και των κοριτσιών απέναντι στις ανατομικές κούκλες. Ένα δεύτερο πράγμα που μελέτησαν οι ερευνητές αυτοί ήταν το πολιτισμικό πλαίσιο των παιδιών αυτών. Για να θυμηθούμε καλύτερα τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν 223 και η ηλικία τους ήταν 2 -5. Μετά λοιπόν από παρατήρηση της συμπεριφοράς τους βρέθηκε ότι τα παιδιά Αφρικανικής καταγωγής έβαζαν τις κούκλες να φιλιούνται πολύ πιο συχνά από ότι τα παιδιά Αμερικανικής και Ευρωπαϊκής καταγωγής. Επίσης, τα πρώτα έγδυναν τις κούκλες αμέσως μόλις τις έπαιρναν στα χέρια τους. Αυτές οι συμπεριφορές δεν ίσχυαν όταν ο ερευνητής ήταν μπροστά. Τα παιδιά Αφρικάνικής καταγωγής παρουσίασαν στατιστικά σημαντική διαφορά από τα υπόλοιπα παιδιά στο θέμα της σεξουαλικής επαφής των κουκλών. Τα περισσότερα από αυτά έβαζαν τις κούκλες να κάνουν έρωτα μπροστά στον εξεταστή και αυτό φανέρωνε ότι είχαν γνώση των σεξουαλικών θεμάτων από την ηλικία των 4. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι τα παιδιά αυτά είχαν εκτεθεί σε σεξουαλικές πράξεις και αυτό ανέπτυξε και τη γνώση τους πάνω στο θέμα καθώς μέσω του παιχνιδιού τους διαφαινόταν ξεκάθαρα η διείσδυση.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής αυτής της πτυχιακής εργασίας διαπίστωσα την έλλειψη βιβλιογραφικών πηγών για το συγκεκριμένο θέμα. Η μεγαλύτερη πηγή πληροφοριών μου ήταν το διαδίκτυο και ελάχιστα βιβλία από τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η βιβλιογραφία ήταν ξενόγλωσση και στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα που να αφορά το συγκεκριμένο θέμα. Ο όγκος του υλικού ήταν αρκετά μεγάλος, ευχόμουν να ήταν ακόμη μεγαλύτερος καθώς πολλά ενδιαφέροντα άρθρα δεν μπορούσαν να διαβαστούν αν δεν αγοράζονταν. Λόγω του όγκου και της γλώσσας της βιβλιογραφίας, ξεπέρασα τα όρια του χρονοδιαγράμματός μου. Γενικότερα, θα ήθελα να παραθέσω κάποια συμπεράσματα, μια έρευνα της Faller η οποία δίνει στατιστικά στοιχεία σχετικά με τα ποσοστά χρήσης των τεχνικών συνέντευξης από τους δικαστικούς φορείς και μερικά νομικά στοιχεία για το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης στην Ελλάδα.

Μετά τη μελέτη όλων αυτών των βιβλιογραφικών πηγών κατέληξα στο να συνειδητοποιήσω το πόσο δύσκολη διαδικασία είναι αύτη της συνέντευξης ενός σεξουαλικά κακοποιημένου παιδιού. Η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών έχει μακροχρόνιες συνέπειες στην ψυχική υγεία τους και αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην παιδική, εφηβική και ενήλικη ζωή του ατόμου. Οι καταγγελίες για σεξουαλική κακοποίηση αυξάνονται συνεχώς στις χώρες του αναπτυγμένου κόσμου ενώ αποσιωπώνται στις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου. Η καθολική αποδοκιμασία για κάθε μορφής κακοποίηση των παιδιών αντικατοπτρίζεται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού, η οποία υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου του 1989. (Αγάθωνος – Γεωργόπουλου, 1998)

Όσοι εργάζονται σε δομές ψυχικής υγείας ή στις αρχές είναι υπεύθυνοι για τη διεξαγωγή της συνέντευξης με το παιδί, το οποίο αποτελεί το επίκεντρο καθώς τις περισσότερες φορές είναι ο μόνος μάρτυρας. Η ανάσυρση από τη μνήμη της σεξουαλικής κακοποίησης με ακριβή και αξιόπιστο τρόπο, που δε θα επηρεαστεί από τις τεχνικές συνέντευξης είναι καίριας σημασίας για να καθοριστεί η ταυτοποίηση και η ποινή του θύτη όσο και για να καθοριστεί η έκταση της τραυματικής εμπειρίας που βίωσε το παιδί. Η διασφάλιση της αξιοπιστίας των λεγομένων του παιδιού εξαρτάται από την ικανότητα του εξεταστή να δημιουργήσει καλή σχέση με το παιδί καθώς

συλλέγει πληροφορίες και υιοθετώντας μια αντικειμενική και μη κατευθυντική προσέγγιση κατά την εξέταση.

Η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών αποτελεί την πλέον χειρότερη μορφή κακοποίησης και καταδικάζεται από πολλές διεθνείς συμβάσεις και κείμενα. Στο παρελθόν το πρόβλημα της «γενετήσιας εκμετάλλευσης ανηλίκων» (όπως συνηθίζεται να αποδίδεται στην ελληνική νομοθεσία η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών) δεν είχε πάρει μεγάλη έκταση και δεν κρινόταν αναγκαία η θέσπιση ειδικού πλαισίου πέρα από την απλή απαγόρευσή της. Αποδεικτικό στοιχείο της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών ως σύγχρονου φαινομένου, αποτελεί η αξίωση των εκπροσώπων του κινήματος για την απελευθέρωση των παιδιών (δεκαετία του 1970) το παιδί να έχει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα στην σεξουαλική ελευθερία, αφού τότε δεν υπήρχε ο κίνδυνος που υφίσταται στις μέρες μας. Σήμερα, με τις διάφορες διαστάσεις που έχει εκλάβει το εν λόγω φαινόμενο, κρίνεται αναγκαία η θέσπιση ειδικού πλαισίου, το οποίο θα προβλέπει όλες τις εκφάνσεις εκδήλωσής του. Οι εκφάνσεις του καθορίζονται από ποικίλους παράγοντες, όπως, για παράδειγμα, από το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας, καθώς παιδική πορνεία συναντάται κυρίως στις χώρες του τρίτου κόσμου, ενώ η παιδική πορνογραφία έχει διάδοση κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες. Σε αυτό το σημείο η υιοθέτηση στις 25/5/2000 από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. και η κύρωση από την Ελλάδα το Δεκέμβρη του 2007 του Πρόσθετου Προαιρετικού Πρωτόκολλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνογραφία και παιδική πορνεία, επέφερε σημαντικές αλλαγές στην εσωτερική έννομη τάξη, καθώς μεγάλο μέρος από τα σχετικά με την σεξουαλική εκμετάλλευση των ανηλίκων άρθρα του Π.Κ. τροποποιήθηκαν δυνάμει του προαναφερόμενου νόμου. Σε συνδυασμό με τον προϋπάρχοντα Ν. 3064/2002,88 θεσπίστηκε ένα αυστηρό πλαίσιο για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση αλλά και για την ύπαρξη υποστηρικτικών μέτρων για τα θύματα αυτού του φαινομένου. Σε όλο αυτό το θεσμικό φάσμα προστίθεται η κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης. Ωστόσο, μια σημαντική εκκρεμότητα, την οποία έχει επισημάνει η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αποτελεί ο περιορισμός της προστασίας των ανηλίκων αγοριών από συγκεκριμένη κατηγορία σεξουαλικής κακοποίησης μέχρι το 17ο έτος. Η αναγνώριση της ανάγκης θεραπείας του ανήλικου θύματος με σκοπό

την επανένταξή του, κατέστησε επιβεβλημένη τη θεσμοθέτηση της αρωγής ειδικά για στην περίπτωση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Σύμφωνα με αυτήν προβλέπεται το ανήλικο θύμα τέτοιων ενεργειών να υποβάλλεται σε ειδική εξέταση της ψυχικής και σωματικής του κατάστασης (352Α, παρ. 3 Π.Κ.), ενώ παρέχεται προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της γενετήσιας ελευθερίας στα θύματα των αδικημάτων εμπορίας, μαστροπείας και ασέλγειας σε ανήλικο έναντι αμοιβής. Επίσης, παρέχεται, για όσο χρονικό διάστημα κριθεί αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη, την ψυχολογική στήριξή τους καθώς και την εξασφάλιση νομικού παραστάτη και διερμηνέα. Η αρωγή που παρέχεται στα θύματα των παραπάνω πράξεων επεκτείνεται και ρυθμίζονται οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής της. Η προστασία παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα υφίσταται ο κίνδυνος της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας, η δε αρωγή για το χρονικό διάστημα που κρίνεται απαραίτητο πραγματοποιείται από τις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής. Για την παροχή προστασίας και αρωγής τα αρμόδια Υπουργεία, τα Ν.Π.Δ.Δ. και οι Ο.Τ.Α συνεργάζονται ή συνάπτουν συμβάσεις με Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ή με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με συναφή δραστηριότητα. Η σημαντικότερη όμως παράλειψη που έχει να επιδείξει το σύστημα προστασίας των παιδιών από την κακοποίηση στην Ελλάδα αφορά τη λήψη προληπτικών μέτρων για παιδιά που είναι περισσότερο ευάλωτα και έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι θύματα τέτοιων ενεργειών, όπως παιδιά που διαβιούν σε ιδρύματα, τα ασυνόδευτα, τα παιδιά Ρομά, τα παιδιά του δρόμου, τα φτωχά παιδιά κ.λπ. (Δασκαλάκης, 2012)

Τέλος, θα αναφέρω μια έρευνα της Faller που διεξήχθη το 2011 και είχε ως ερευνητικό θέμα το συχνότερο τρόπο συνέντευξης των ανήλικων θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης. Το δείγμα αποτελείτο από 137 παιδιά φερόμενα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Συμμετείχαν επίσης, 19 εκπαιδευμένοι συνεντευκτές από κέντρα προστασίας ανηλίκων από 12 πολιτείες των ΗΠΑ. Οι ηλικίες κυμαίνονταν από 2 έως 17 και τα περισσότερα παιδιά ήταν κορίτσια (71%) και τα υπόλοιπα (29%) αγόρια. Υπήρχε ένα ποσοστό 25% που ήταν παιδιά Αφρό-Αμερικάνων. Πριν τη συνέντευξη δόθηκε μιάμιση ώρα στον εξεταστή και το παιδί να γνωριστούν, να δημιουργήσουν ένα κλίμα οικειότητας και εμπιστοσύνης και να κάνουν ασκήσεις αλήθειας και ψεύδους για να αυξηθεί η αξιοπιστία του παιδιού. Οι συνεντευκτές ήταν ελεύθεροι να χρησιμοποιήσουν όποια τεχνική συνέντευξης ήθελαν ανάλογα με την

ηλικία του παιδιού, τη γλωσσική του ικανότητα και την εμπειρία τους. Στο 36,2 % των περιπτώσεων χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ελεύθερης αφήγησης. Η επόμενη πιο συχνά εφαρμοσμένη τεχνική ήταν αυτή που εστίαζε στην κακοποίηση χωρίς κατευθυντικές ερωτήσεις και η τεχνική της αφής (30,9), δηλαδή η απόδειξη της γνώσης του παιδιού για το σώμα του. Σε πολύ μικρό ποσοστό χρησιμοποιήθηκαν οι κούκλες με ανατομικές λεπτομέρειες (3%) καθώς και οι ανατομικές ζωγραφιές (3,9%). (Faller et al., 2011)

Μετά από τη μελέτη μου για τη διεξαγωγή της εργασίας αυτής και τα ερευνητικά δεδομένα τα οποία παρουσιάστηκαν παραπάνω πιστεύω πως το θέμα των τεχνικών συνέντευξης σεξουαλικής κακοποίησης πρέπει στο μέλλον να ερευνηθεί περαιτέρω. Ενώ υπάρχει πληθώρα ερευνών για τις τεχνικές συνέντευξης και την ηλικία και τη μνήμη του παιδιού, υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία για τη συσχέτιση των τεχνικών συνέντευξης με το φύλο και τις μειονότητες. Το φύλο αφενός έχει μελετηθεί ελάχιστα και αυτό συσχετιζόμενο τις περισσότερες φορές με άλλα χαρακτηριστικά όπως η ηλικία και η μνήμη. Επίσης, όπως έχει προαναφερθεί, υπάρχει μεγάλη δυσκολία στη μελέτη του θέματος των αλλόθρησκων παιδιών και των παιδιών μειονοτήτων. Οι κοινωνίες αυτές είναι πολύ κλειστές, οι συζητήσεις για τη σεξουαλική επαφή και η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αποτελούν ταμπού. Οι άλλοτε σεξουαλικά κακοποιημένοι έφηβοι, ομολογούν την κακοποίηση μετά από πολλά χρόνια ενήλικες πια ή δεν την ομολογούν ποτέ από φόβο μη στιγματιστούν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους. Είναι πάρα πολύ δύσκολη η διερεύνηση του θέματος στις κοινωνίες αυτές. Επίσης, υπάρχει ένα ικανοποιητικός αριθμός ερευνών που να μελετούν τις τεχνικές συνέντευξης στα παιδιά με ειδικές ικανότητες.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτρια καθηγήτριά μου, κα Όλγα Θεμελή για τις συμβουλές, την υποστήριξη και την καθοδήγησή της στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Retrieved from http://blogs.sch.gr/19gymthe/files/2013/01/child-abuse.pdf

Baladerian, J. N. (2012). Children with disabilities & sexual abuse fact sheet. Retrieved May 3, 2013, from http://cirinc.org/catta/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/FactSheet.pdf

Boat, B. W., & Everson, M. D. (1994). Exploration of anatomical dolls by nonreferred preschool-aged children: Comparisons by age, gender, race, and socioeconomic status. *Child Abuse and Neglect*, *18*(2), 139-153. Retrieved from www.scopus.com

Brooks, R., Webb, E., Naughton, J. (2013). Domestic abuse in the Gypsy and Traveller community of Cardiff. Retrieved May 19, 2013, from http://www.welshpaediatrics.org.uk/domestic-abuse-gypsy-and-traveller-community-cardiff

Brubacher, S. (2007). *Understanding children's representation and recall of individual occurrences of repeated events*(Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Digital Dissertations.

Buck, J. A., Warren, A. R., Betman, S. I., Brigham, J. C. (2002). Age differences in Criteria- based content analysis scores in typiacal child sexual abuse interviews. *Applied Developmental Psychology*, *23*, 267-283.

Capri, C., Kruger, L., & Tomlinson, M. (2012). Child sexual abuse workers' emotional experiences of working therapeutically in the western cape, south Africa. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-18. Retrieved from www.scopus.com. Doi: 10.1007/s10560-012-0295-8

Castelli, P., Goodman, G. S., Ghetti, S. (2005). Effects of interview style and witness age on perceptions of children's credibility in sexual abuse cases. *Journal of Applied Social Psychology*, *3*(2), 297-319. Doi: http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02122.x

Coohie, C. (2010). Gender differences in internalizing problems among sexually abused early adolescents. *Child abuse and neglect, 34,* 856-862.

Γιαννοπούλου, Ι. (2010). Σεξουαλική κακοποίηση: Συνέντευξη με το παιδί. Στο Ι. Γιαννοπούλου, Αθ. Δουζένη, Λ. Λύκουρα, *Ψυχιατροδικαστική Παιδιών και Εφήβων* (σ.σ. 108-133). Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδης.

Γραβάνη, Α. (2013). Στάδια ανάπτυξης του παιδιού. Ανακτήθηκε 5 Μαΐου 2013, από
http://www.paidorama.com/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B1/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AE/%CE%A3%CF%84%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BD.html

Cole, M., & Cole, S. (1989). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Τόμος Β) (Μ. Σόλμαν, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος σ.σ. 372-373.

Coulborn, Faller, K. (2007). Models for assessing child sexual abuse. In K. Coulborn Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse: Controversies and best practice* (pp. 35-43). New York: Oxford University Press.

Coulborn, Faller, K. & Davies, D.(2007). Interviewing children with special needs. In K. Coulborn Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse: Controversies and best practice* (pp. 152-163). New York: Oxford University Press.

Coulborn, Faller, K. (2011). Techniques employed by forensic interviewers conducting extended assessments: Results from a multi-site study. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma,* 20, 237–259. Doi: 10.1080/10926771.2011.557031

Cronch, L. E., Viljoen, J. L., Hansen, D. J.(2005). Forensic interviewing in child sexual abise cases: current techniques and future directions. *Aggression and Violent Behavior, 11,* 195-207

Δασκαλάκης Δ. (2012). Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα 2012. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σ.σ. 1 – 141

Δουζένης Α., Λύκουρας Λ. (2010). Προβλήματα ψυχικής υγείας και γονική ικανότητα, επικινδυνότητα. Στο Ι. Γιαννοπούλου, Αθ. Δουζένη, Λ. Λύκουρα *Ψυχιατροδικαστική Παιδιών και Εφήβων* (σ.σ. 180 – 193). Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδης.

Davies, D. (2002). *Interviewing children with disabilities; curriculum for the APSAC forensic interview clinic.* American Professional Society on the Abuse of Children. Retrieved from http://apsac.fmhi.usf.edu/.

Davis, D. (2006). *Interviewing children with disabilities.* Retrieved from http://www.northerncaliforniatrainingacademy.com

Feldman, R. (2008). *Εξελικτική Ψυχολογία, δια βίου ανάπτυξη* (Ζ. Αντωνοπούλου, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg σ.σ. 209-211, 289-291, 372-373.

Fisher, M. H., Hodapp, R. M., & Dykens, E. M. (2007). Child abuse among children with disabilities: What we know and what we need to know. *International Review of research in Mental Retardation, 35*, 251-289. Doi: http://dx.doi.org/10.1016/S0074-7750(07)35007-6

Fondren-Happel, R. N., Fanetti, M. N., & Visio, M. E. (2012). Effects of gender on rate of disclosure in the forensic interviews of children. *American Journal of Forensic Psychology, 30*(1), 45-57. Retrieved fromwww.scopus.com

Gilligan, P., & Akhtar, S. (2006). Cultural barriers to the disclosure of child sexual abuse in Asian communities: Listening to what women say. *British Journal of Social Work, 36,* 1361-1377. Doi:10.1093/bjsw/bch309

Goodman, G. S., Ghetti, S., Quas, J. A., Edelstein, R. S., Alexander, K. W., Redlich, A. D., Cordon, I. M., Jones, D. P. (2003). A prospective study of memory sexual abuse: New findings relevant to the repressed- memory controversy. *Psychological Science, 14*(2), 113-118. Doi: 10.1111/1467-9280.01428

Gudjonsson, G., & Henry, L. (2003). Child and adult witnesses with developmental disability. *Legal and Criminological Psychology, 8*(2), 241-252.

Gudjonsson, G., & Henry, L. (2003). Child and adult witnesses with intellectual disability: The importance of suggestibility. *Legal and Criminological Psychology, 8,* 241-252.

Hagborg, J. M., Stromwall L. A., & TIDEFORS I.(2012). Proseution rate and quality of the investigative interview in child sexual abuse cases. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, 9,* 161-173. DOI: 10.1002/jip.1356

Harborview Center for Sexual Assault & Traumatic Stress, & Washington State Criminal Justice Training Stress(2006, August 8). Child Interview Guide. Retrieved from Florida's Center for Child Welfare website: http://www.centerforchildwelfare2.fmhi.usf.edu/kb/trpi/Child%20Interview%20Guide.pdf

Hilgard, E., Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E., Bem D., & Hoeksema, S. (2000). *Εισαγωγή στην ψυχολογία του Hilgard.* (Τόμος Α) (Μ. Σόλμαν, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση σ.σ. 506-509, 526,530-531, 539-544.

Karanfil, R., Keten, A., Zeren, C., Arslan, M. M., Eren, A. (2013). Evaluation of sexual assaults in Turkey. *Journal of Forensicc and legal medicine, 20*(5), 404-407. Doi: http://dx.doi.org/10.1016/j.jflm.2013.03.018

Katz, C., & Hershkowitz, I. (2010). The effects of drawing on children's accounts of sexual abuse. *Child Maltreatment, 15*(2), 171-179. Retrieved from www.scopus.com

La Fontaine, J. (1990), *Child Sexual Abuse.* Great Britain: Polity Press

Lamb, M. E., Stenberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H., & Mitcell, S. (2003). Age Differences in young children's responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of consulting and clinical psychology, 71*(5), 926-934. Doi: 10.1037/0022-006X.71.5.926

Lamb, M. E., & Roberts K. M.(2009). Reality monitoring characteristics in confirmed and doughtful allegation of child sexual abuse. *Applied cognitive psychology, 24,* 1049-1079. DOI: 10.1002/acp.1600

Martin, G., Bergen, H. A., Richardson, A. S., Roeger, L., & Allison, S. (2004). Sexual abuse and suicidality: Gender differences in a large community sample of adolescents. *Child Abuse and Neglect, 28*(5), 491-503. Retrieved from www.scopus.com

Meyer, J. (1997). *Inaccuracies in Children's Testimony, memory, suggestibility or obedience to authority?*. Νέα Υόρκη: The Harworth Press σ. σ. 1, 9- 15

Παλαιολόγου Λ. (2013). Μεγαλώνοντας δίγλωσσα παιδιά. Retrieved February 12, 2013 from http://xenesglosses.eu/2013/02/megalonontas-diglossa-paidia/

Pezdek, K., & Hinz, T. (2002). The construction of false events in memory. Στο: H. L. Westcott, G. M. Davies, & R. H. C. Bull (Eds.), *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice* (σ. σ. 99-116). West Sussex, UK: John Wiley & Sons.

Olafson, E. (2007). Children's memory and suggestibility. In K. Coulborn Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse: Controversies and best practice* (pp. 10 - 34). New York: Oxford University Press.

Spencer, N., Devereaux, E., Wallace, A., Sundrum, R., Shenoy, M., Bacchus, C., et al. (2004). Disabling conditions and registration for child abuse and neglect: QA population-based study. *Pediatrics, 116(3)*, 609-613.

Slavin, R. (2007). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία* (Ε. Εκκεκάκη, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο σ.σ. 227-230.

Sdorow, L. (1993). *Ψυχολογία* (Μ. Ηλιάδη, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ηλιάδη σ.σ. 344- 349.

Singh, A. A., Hays, G. D., Chung B. Y., Watson L. (2010). South Asian women who have survived sexual abuse: resilience and healing. *Violence Against Women, 16*(4), 444- 458. DOI: 10.1177/1077801210363976

Τσιλιάκου, Μ. (2011). *Οι δράστες των σεξουαλικών εγκλημάτων: νέες μορφές δικαιοσύνης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Wayne, S.(2011) *Bookmarks Promote Ways to Detect and Report Child Sexual Abuse.* Retrieved from https://www.ed.psu.edu/educ/news/news-items-oct-dec-2011/cned-bookmark

Wilson J. C., Powell M. (2001). Understanding a child's mind. In J. C. Wilson & M. Powell, *A guide to interviewing children: Essential skills for counselors, police, lawyers and social workers* (pp. 1-21). New York: Routledge: Taylor and Francis Group.

Wilson J. C., Powell M. (2001). Tailoring the interview to the child's needs. In J. C. Wilson & M. Powell, *A guide to interviewing children: Essential skills for counselors, police, lawyers and social workers* (pp. 70-88). New York: Routledge: Taylor and Francis Group.